

МАКСИМАЛНАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА МЕРКИТЕ ЗА НЕОТКЛОНЕНИЕ
ЗАДЪРЖАНЕ ПОД СТРАЖА И ДОМАШЕН АРЕСТ ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА*Екатерина Салкова
Янко Ройчев*MAXIMUM DURATION OF THE MEASURES OF REMAND DETENTION IN
CUSTODY AND HOUSE ARREST IN CRIMINAL CASES*Prof. Ekaterina Salkova
Yanko Roychev*

Abstract: *The maximum duration of the detention in custody and house arrest measures in criminal cases is researched. A number of issues have been considered regarding the calculation of the term and its initial and final moments, including the hypotheses related to the returning of the case to the prosecutor by the court, the taking of the measures against an accused party detained on different grounds, as well as in view of a modification of the legal qualification of the indictment, establishing a different maximum duration under Art. 63, para. 4 of the Criminal Procedure Code. An emphasis has been placed on the disputable aspect of the duration of the period in regard to underage accused parties. A necessity to introduce a maximum period of detention in custody and house arrest, including also the court phase of the trial, has been acknowledged.*

Key words: *detention in custody, house arrest, maximum duration of detention, Art. 63, para. 4 of the Criminal Procedure Code, criminal procedure, accused party, measures of remand, procedural coercive measures.*

Задържането под стража и домашният арест са мерките за неотклонение, които в най-голяма степен засягат основни права и свободи на обвиняемия (подсъдимия). За разлика от другите мерки за процесуална принуда, които ограничават в определена степен свободното придвижване в пространството (забраната за доближаване на пострадалия и/или за посещаване на определени населени места, райони или обекти, в които

пострадалият пребивава или посещава; забраната за напускане на пределите на Република България¹), при задържането под стража и домашния арест обвиняемият е принуден да пребивава в конкретно определено място – арест, съответно затвор или поправителен дом към такъв², или в своето жилище³. В този аспект разглежданите мерки стоят по-близо до наказанието лишаване от свобода, отколкото до другите мерки за процесуална принуда⁴, освен до настаняването за из-

¹ Вж. чл. 67 и чл. 68 от Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г.) (НПК). В теорията се изтъква, че правното положение на задържано под стража лице е идентично с това на осъдено лице, изтърпяващо наказание лишаване от свобода, „като може да се поддържа и че е по-тежко, предвид невъзможността да се ползва от предсрочно освобождаване, прекъсване на наказанието, по-лек режим и др.“. **Хинов, И.** Значение на правото на защита при формиране на обоснованото предположение в производството по чл. 64 НПК. // *Адвокатски преглед*, 2013, № 6, с. 45. Подобно въздействие върху лицето включва и задържането на обвиняемия до 72 часа за довеждането му пред съда по чл. 64, ал. 2 НПК. С посочената особеност се характеризира също принудителното довеждане по чл. 71 НПК, но при него принудата има значително по-краткотраен характер. В този смисъл и **Маринова, Г.** Мярката задържане под стража в производството по предаване на лица, извършили престъпление. // *Правна мисъл*, 2004, № 1, с. 94.

² Вж. чл. 241 и сл. от Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ДВ, бр. 25 от 3.04.2009 г.) (ЗИНЗС).

³ Чл. 62, ал. 1 НПК.

⁴ В този смисъл относно задържането под стража и **Маринова, Г.** Същност и особености на мярката за неотклонение задържане под стража. // *Правна мисъл*, 2005, № 1, с. 70–71.

следване в психиатрично заведение по чл. 70 НПК, което е свързано със сходни ограничения, но основанията за същото са специфични и не попадат в предмета на настоящото изложение.

Максималната продължителност на задържането под стража в досъдебното производство в българския наказателен процес е въведена през 1997 г. с изменение на чл. 152, ал. 3 от Наказателно-процесуалния кодекс от 1974 г.⁵ (НПК 1974 г.), като текстът гласи: „Мярката за неотклонение задържане под стража на предварителното производство не може да продължи повече от една година, а ако обвинението е за престъпление, за което се предвижда наказание повече от петнадесет години лишаване от свобода, доживотен затвор или смърт – повече от две години“⁶. В литературата това правило се определя като „навременен и изключително значим акт на законодателя, необходим за защита личната свобода на гражданите, привлечени като обвиняеми по наказателни дела“⁷. То е въведено с цел изпълнение на изискването по чл. 5, т. 3 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи⁸ (ЕКПЧ) за „разумен срок“ на задържането: „Все-

ки арестуван или лишен от свобода в съответствие с разпоредбите на параграф 1 с) на този член трябва своевременно да бъде изправен пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, и има право на гледане на неговото дело в разумен срок или на освобождаване преди гледането на неговото дело в съда. Освобождаването може да бъде обусловено от даването на гаранции за явяване в съда“⁹. През 1999 г. с чл. 152, ал. 4 НПК 1974 г. е предвидено, че: „Мярката за неотклонение задържане под стража в досъдебното производство не може да продължи повече от една година, ако обвинението е за тежко умишлено престъпление, и повече от две години, ако обвинението е за престъпление, за което се предвижда наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или доживотен затвор. Във всички останали случаи задържането под стража в досъдебното производство не може да продължи повече от два месеца“¹⁰. С някои несъществени редакционни промени същото правило е възприето и при приемането на действащия НПК – чл. 63, ал. 4¹¹. С изменение от 2013 г. сро-

⁵ ДВ, бр. 89 от 15.11.1974 г., отм. ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г.

⁶ Вж. § 23 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 64 от 8.08.1997 г.). До този момент е в сила положението, че: „Продължителността на самото задържане у нас няма изрично законово ограничение. Задържаният зависи от времето, необходимо на правосъдието, за да завърши процеса. Неспазването на предвидения срок за извършването на предварително производство не води нито до задължителното му освобождаване, нито до задължителното му изправяне пред съд“. **Калайджиева, З.** Положението на задържаните в България. // *Правата на човека*, 1997, № 1, с. 41.

⁷ **Чинова, М.** Наказателнопроцесуална принуда и неприкосновеност на личността. С.: Сиби, 1998, с. 209. В теорията е изразено и становището, че максималният срок на задържането има преимуществено стимулиращ характер по отношение на органите на досъдебното производство, а не правозащитен характер от гледна точка на задържания. Вж. **Ненков, Р.** Още за задържането под стража след промените в НПК от 1997 година. // *Правата на човека*, 1998, № 1, с. 47.

⁸ Ратифицирана със закон, приет от Народното събрание на 31.07.1992 г. – ДВ, бр. 66 от 14.08.1992 г., обн. ДВ, бр. 80 от 2.10.1992 г.

⁹ Вж. **Маринова, Г.** Мярката за неотклонение задържане под стража. // *Научни трудове на Института за правни науки*. Том I. С.: Българска академия на науките, 2004, с. 118–119. Вж. също **Екимджиев, М.** Задържането под стража след промените в НПК от 12 август 1997 г. и неговото съотношение с изискванията за „разумен срок“ по чл. 5 § 3 от ЕКПЧ и процедурата „habeas corpus“. // *Правата на човека*, 1997, № 4, с. 18–24.

¹⁰ Вж. § 93 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 70 от 6.08.1999 г.). Посочва се, че: „Законът за изменение и допълнение на НПК провежда диференцирано принципния подход на законодателя от 1997 г. за установяване на максимален срок за задържането под стража в досъдебното производство. Подходът цели да допълни гаранциите против необосновано продължително ограничаване на правото на свобода на гражданите“. **Балканска, А.** Измененията на Наказателно-процесуалния кодекс относно мерките за процесуална принуда. // *Бюлетин на Асоциацията на прокурорите в България*, 2000, № 1, с. 11.

¹¹ Основната от тях е, че при хипотезата на задържане под стража за до две години се изисква обвинението да е за престъпление, наказуемо вместо с „наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или доживотен затвор“ с „наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или друго по-тежко наказание“, като по този начин несъмнено се обхваща и доживотният затвор без замяна, пропускането на който в редакцията от НПК 1974 г. е основание за критика на разпоредбата. Вж. **Паликарски, М.** Положение на задържаните под стража в следствените арести. // **Константинов, Е., Паликарски, М.** (съст. и ред.) *Актуални проблеми на следствените арести*. С.: ГорексПрес, 2001, с. 21; **Маринова, Г.** Мярката за неотклонение..., с. 119.

ковете са съкратени съответно на осем месеца, ако лицето е привлечено като обвиняем за тежко умишлено престъпление, и една година и шест месеца, ако лицето е привлечено като обвиняем за престъпление, за което се предвижда наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или друго по-тежко наказание¹². В цитираните текстове изразът „не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода“ означава, че минимумът по съответния състав от Особената част на НК следва да бъде поне петнадесет години лишаване от свобода, подобно на чл. 28, ал. 1, т. 3 НПК във връзка със състава на първо-

инстанционния съд¹³. Прилагане на максималните срокове на задържане под стража спрямо домашния арест се предвижда едва през 2015 г. с нова ал. 7 на чл. 62 НПК¹⁴.

Началният момент (*dies a quo*), от който започва изчисляването на максималния срок по чл. 63, ал. 4 НПК, е задържането на лицето под стража. В общия случай това се осъществява с постановяването на определението на съда по чл. 64, ал. 4 или съответно ал. 8 НПК¹⁵. При вземането на мярката от първоинстанционния съд се изисква явяването на обвиняемия да бъде осигурено незабавно от прокурора, който при не-

¹² Вж. § 1 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 71 от 13.08.2013 г.). В мотивите към Законопроекта за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 354-01-35, постъпил на 2.07.2013 г., се посочва, че: „Необосновано дългите срокове на задържане под стража се превръщат в предварително налагане/изтърпяване на наказание „лишаване от свобода“ на лице, за което няма влязла в сила осъдителна присъда и няма внесен обвинителен акт [...] Целта на мерките за процесуална принуда е да дисциплинира участниците в процеса и самият наказателен процес да протича в разумни срокове [...] Намалването на посочените срокове от една страна ще дисциплинира прокурора и разследващите органи в тяхната работа, а от друга ще гарантира правата на гражданите и ще предотврати евентуални осъждания на Република България пред Европейския съд по правата на човека“. Изменение на НПК в тази насока е обсъждано и по-рано. Вж. Законопроект за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 054-01-63, постъпил на 22.07.2010 г.: „Посочените срокове в чл. 63, ал. 4 засягат мярката за неотклонение задържане под стража в досъдебното производство. Те са изключително дълги и позволяват мярката за неотклонение да се превърне в едно по същество предварително изтърпяване на наказание лишаване от свобода. Нещо повече – те драстично надвишават уредения в чл. 234, НПК срок за извършване на разследването, който в общия случай е двумесечен без значение тежестта на повдигнатото обвинение“. Относно максималните срокове на задържането в законодателствата на редица държави вж: **Щерба, С. П.** Законодателство на зарубежните страни о полномочиях прокурора и суда по применению ареста как меры пресечения, о сроках содержания под стражей и об их продлении. // *Вестник Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации*, 2013, № 4, с. 31–35.

¹³ За неяснотите в тази връзка при действието на НПК 1974 г. вж: **Трендафилова, Е., И. Цонков.** Задържането по НПК и правата на гражданите. // *Правата на човека*, 1998, № 1, с. 42–43.

¹⁴ Вж. § 5 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 42 от 9.06.2015 г.). Независимо от липсата на законова разпоредба преди това, в практиката се обосновава прилагането на ограничението за максимална продължителност на задържането и при мярката „домашен арест“ – в Определение № 2 от 6.03.2012 г. на АСпНС по в. ч. н. д. № 19/2012 г., 1-ви с-в се отбелязва: „Въпреки че законодателят е предвидил, че срокът по чл. 63, ал. 4 предл. 1 от НПК се отнася до мярката за неотклонение „Задържане под стража“, той е относим и по отношение на мярката „Домашен арест“. Аргументи за подобно разбиране има в националното законодателство и в международните актове. Първата принципна основа в подкрепа на това становище е в Решение на Конституционния съд на РБългария № 10/1992 г., в което е подчертано, че мярката за неотклонение „Домашен арест“ е също форма на задържане и ограничаване правата на свободно придвижване на гражданите. Това решение кореспондира с европейския стандарт, установен в чл. 5, т. 4 на ЕКПЧОС, според който като форма на задържане, домашният арест се ползва с всички процедурни гаранции, предвидени и за задържането под стража. Това е и основание в националното ни законодателство да се въведе съдебен контрол над „Домашния арест“ като мярка за процесуална принуда, с проверка и ред за налагането ѝ, съответни на „Задържането под стража“. Няма спор, че домашният арест е по-лека мярка от задържането под стража, но ограничаването на свободното придвижване на обвиняемия и в двата случая е основание времетраенето им на досъдебното производство да се третира идентично. Съобразно чл. 59 от НК, за тези две мерки за неотклонение – „Задържане под стража“ и „Домашен арест“, е предвидено приспадане при наложено наказание „лишаване от свобода“ при последващо осъждане...“. За развитието на същия въпрос в наказателния процес на Руската федерация вж: **Ахминова, Ю. Ю.** Домашний арест как мера пресечения: проблемы избрания и реализации на стадии предварительного расследования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2017, с. 31–59.

¹⁵ Съгласно чл. 64, ал. 5 НПК определението на първоинстанционния съд се изпълнява незабавно. Същото се отнася до определението на въззивния съд по чл. 64, ал. 8 НПК, тъй като то не подлежи на обжалване.

обходимост може да постанови задържане на обвиняемия до 72 часа за довеждането му пред съда (чл. 64, ал. 2 НПК)¹⁶. Това се отнася и за случаите, когато обвинението е повдигнато при условията на чл. 269, ал. 3, т. 1 НПК – той не е намерен на посочения от него адрес или е променил същия, без да уведоми съответния орган, предвид изричната разпоредба на чл. 56, ал. 2 НПК: „Когато обвинението се повдига при условията на чл. 269, ал. 3, т. 2–4, мярка за неотклонение се взема след издирването на обвиняемия“¹⁷. В теорията няма противоречие по въпроса, че довеждането на обвиняемия е задължителна предпоставка, произтичаща от чл. 5, т. 3 ЕКПЧ, и възможността за вземане на мярка за неотклонение в негово отсъствие не се отнася до задържането под стража и домашния арест¹⁸. При контролното производство пред въззивния съд е възможно обвиняемият, ако първоинстанционният съд не е постановил задържането му под стража, да отсъства от съдебното заседание – тази хипотеза е изрично предвидена в чл. 64, ал. 7 НПК: „Неявяването на обвиняемия без уважителна при-

чина не е пречка за разглеждане на делото“. В тези случаи срокът започва да тече от задържането на обвиняемия под стража в изпълнение на определението на въззивния съд. Със съответните особености, посочените правила се отнасят и до домашния арест предвид препращането по чл. 62, ал. 2 НПК.

В рамките на досъдебната фаза е възможно лицето неколккратно да бъде задържано под стража и освобождавано (съответно спрямо него да бъде вземана и отменяна мярката за неотклонение „домашен арест“), например поради промени в здравословното му състояние или в изводите относно наличието на предпоставките за задържането. Известно практическо значение има и хипотезата на самоволно напускане от лицето на мястото, в което се изпълнява мярката. В тези случаи е необходимо сборът от сроковете на отделните задържания да не надхвърля максималните граници по чл. 63, ал. 4 НПК. При **връщане на делото от съда на прокурора не започва да тече нов срок по чл. 63, ал. 4 НПК**¹⁹, но при изчисляването се **изключва сро-**

¹⁶ Подробно за това правомощие вж: **Чинова, М.** Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. С.: Сиела, 2013, с. 248–267; **Шекерджиев, К.** Дистанционно обучение на тема: „Мерки за процесуална принуда“. Част първа: Мерки за неотклонение. Модул № 1: „Видове мерки за неотклонение. Налагане на първоначална мярка за неотклонение в досъдебното производство. Предпоставки за налагане“. С.: Национален институт на правосъдието, 2014, с. 41–44; **Стоянов, Е., И. Гешев.** Правомощието на прокурора по чл. 64, ал. 2 НПК – проблеми в практиката. // *Норма*, 2016, № 2, с. 68–104.

¹⁷ В тази връзка следва да се отчете и текстът на чл. 63, ал. 2, т. 4 НПК – ако от доказателствата по делото не се установява противното, при първоначалното вземане на мярката за неотклонение „задържане под стража“ реалната опасност по чл. 63, ал. 1 НПК е налице, когато лицето е привлечено като обвиняем при условията на чл. 269, ал. 3 НПК. В повечето случаи съдът приема, че мярката за неотклонение не може да се вземе в отсъствието на обвиняемия – в този смисъл са Определение № 382 от 5.06.2018 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 326/2018 г.; Определение № 742 от 10.11.2010 г. на ОС – Плевен по в. ч. н. д. № 1159/2010 г.; Определение № 54 от 20.01.2011 г. на ОС – Пловдив по в. ч. н. д. № 3161/2010 г.; Определение № 3500 от 12.11.2014 г. на СГС по в. ч. н. д. № 4805/2014 г.; Определение № 2596 от 29.07.2015 г. на СГС по в. ч. н. д. № 2889/2015 г.; Определение № 154 от 8.08.2011 г. на РС – Карлово по в. ч. н. д. № 387/2011 г.; Определение № 6 от 16.01.2012 г. на РС – Карлово по в. ч. н. д. № 25/2012 г. В обратен смисъл се среща изолирана практика при усложнената хипотеза на изменение на взета при привлечането на обвиняем в условията на задочно производство мярка „подписка“, когато се прилага чл. 66 НПК – така например Определение № 20 от 11.01.2016 г. на ОС – Ловеч по в. ч. н. д. № 6/2016 г.

¹⁸ Вж: **Манев, Н.** Нови изменения и допълнения на Наказателно-процесуалния кодекс. С.: Ромина, 2001, с. 5–6; **Трендафилова, Е., Д. Доковска.** Промените в НПК от 2001 година: провалът на една реформа. // *Правата на човека*, 2002, № 1, с. 10. В този смисъл и **Гомиен, Д.** Кратко ръководство по Европейската конвенция за правата на човека. С.: Съвет на Европа, Информационен и документационен център, 1995, с. 28; **Гочев, М.** (ред.) Процедури по НПК. С.: Сиела, 2005, с. 14; **Петров, С.** Вземане на мерките за неотклонение „задържане под стража“ и „домашен арест“ и съдебен контрол върху изпълнението им. Проявления на принципа „habeas corpus“. // *Бюлетин на Асоциацията на прокурорите в България*, 2010, № 3, с. 50.

¹⁹ Както се посочва в теорията, „досъдебното производство по конкретното дело е едно и в неговите рамки задържането не може да трае повече от предвидения в НПК максимален срок“. **Трендафилова, Е.** Промените в НПК от 1999 г.: теоретически положения, законодателни решения, тенденции. С.: Сиела, 2000, с. 185. Вж. също: Определение № 131 от 25.02.2016 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 114/2016 г.: „Така времето, през което делото е било в Окръжен съд П. във фазата на съдебното производство, в частност такова по реда на глава 19-а НПК, не попада в срока, обхванат от хипотезите на 63, ал. 4 НПК, които имат предвид задържане под стража на обвиняеми лица, но само във фазата на досъдебното производство“.

кът на задържането на лицето под стража в съдебната фаза²⁰. Същото се отнася до времето на задържане от органи на чужда държава при искане за екстрадиция²¹. При изчисляването на сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК не се включва и задържането от прокурора за период до 72 часа по чл. 64, ал. 2 НПК. Аргумент за това е самият текст на разпоредбата, съгласно който: „Мярката за неотклонение „задържане под стража“ в досъдебното производство не може да продължи повече от...“ (курсивът наши). Задържането от прокурора по чл. 64, ал. 2 НПК не е мярка за неотклонение „задържане под стража“, нито изобщо има характер на мярка за неотклонение. Същото становище се подкрепя и в съдебната практика: „Сроковете по чл. 63, ал. 4

НПК се изчисляват с начален момент вземането на мярката за неотклонение, а вземането се реализира от съда, не от друг орган. Така че не може да има съмнение, че срокът на задържане по чл. 64, ал. 2 НПК не се сумира със срока на действието на определената от съда мярка за неотклонение. [...] Изложеният контрадовод на защитата, касаещ систематичното място на разпоредбата на чл. 64, ал. 2 НПК – в раздела „Вземане на мярка за неотклонение задържане под стража“, също не е приемлив. Въпросното местоположение единствено показва функционалната роля на задържането по чл. 64, ал. 2 НПК – то обслужва процедурата по вземане на мярка за неотклонение, като „осигурява“ явяването на обвиняемия пред съда“²². По аргумент за по-

²⁰ Тълкувателно решение № 1 от 25.06.2002 г. на ВКС по н. д. № 1/2002 г.: „Сроковете по чл. 152, ал. 4 НПК се отнасят само за досъдебната фаза на наказателното производство, защото имат както правозащитен, така и дисциплиниращ характер. Затова, когато съдът върне делото на разследващите органи, не започва да тече нов срок, а времето, през което делото е било в съдебната фаза, не се зачита по чл. 152, ал. 4 НПК.“ В този смисъл при действието на НПК вж. Определение № 29 от 25.04.2013 г. на АСПНС по в. ч. н. д. № 112/2013 г., 1-ви с-в: „Пресметнато чисто календарно, действително от момента на привличането на С. до приключването на досъдебното производство – в случая с упражняване от прокурора на правомощията му по чл. 246 от НПК, са изминали повече от две години /две години и около месец и половина/, но срокът по чл. 234, ал. 8 от НПК не се явява изтекъл, защото делото неколккратно е било внасяно с обвинителен акт в съда, а времето, през което то е било в съдебна фаза – в разглежданата хипотеза над четири месеца, не се зачита в упоменатия срок. Това разбиране на съдебната практика се основава на ТР № 1 от 25.06.2002 г. по н. д. № 1/2002 г. на ВКС /т. 3.2/. Последното, макар и визиращо начина за изчисляване на срока на задържането под стража по чл. 152, ал. 4 от стария НПК /сега чл. 63, ал. 4 от НПК/, е изцяло приложимо и в хипотезата на чл. 234, ал. 8 от НПК, понеже в двата случая се касае за аналогични норми, фиксиращи максимална продължителност на процесуалната принуда /в единия случай специално за най-тежката мярка за неотклонение, а в другия – общо за всички видове мерки на процесуална принуда/, и в двата случая сроковете важат само за досъдебното производство, и най-сетне, и в двата случая разпоредбите имат правозащитен и дисциплиниращ характер.“ Въпросът е подробно дискутиран и в руския наказателен процес – вж. Шубин, Ю., А. Чувилов. Дополнительное расследование и сроки содержания под стражей. // Социалистическая законность, 1965, № 12, с. 53–55; Маслов, И. Сроки содержания под стражей в свете решений Европейского суда по правам человека. // Законность, 2009, № 11, с. 26–30; Карягина, О. В. Проблемы и перспективы законодательной регламентации предельного срока содержания обвиняемых под стражей. // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки, 2015, № 11, с. 279.

²¹ Тълкувателно решение № 1 от 25.06.2002 г. на ВКС по н. д. № 1/2002 г., т. 3.3. Вж. в тази връзка Определение № 84 от 9.02.2017 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 56/2017 г.: „Прочее, срокът по чл. 63, ал. 4 НПК, освен че представлява процесуална гаранция за обвиняемия, има и за цел да дисциплинира органите на досъдебното производство за своевременното осъществяване на предоставените им от закона правомощия, но не и да ги „дискриминира“ чрез съкращаването му с времетраенето, касаещо задържането по екстрадиционното производство“. По делото K. v. Italy and The Federal Republic of Germany, Application no. 5078/71, 14.12.1972 в § 5 Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) приема, че германските власти не носят отговорност за времето, през което жалбоподателят е бил задържан в Италия в очакване да бъде екстрадиран, и съответно този период не се отчита при разглеждането на въпроса за евентуално нарушаване от тях на чл. 5, т. 3 от ЕКПЧ. За критика на това разбиране вж: Dijk, P. van, G. J. H. van Hoof. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Third Edition. The Hague/London/Boston, Kluwer Law International, 1998, p. 380.

²² Определение № 545 от 11.09.2017 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 499/2017 г. За противоположното разбиране при изчисляването на сроковете на задържането под стража на обвиняемите по делото вж: Манев, Н. Прилагане на мярка за неотклонение „задържане под стража“ в досъдебното производство според изискванията на Европейската конвенция за правата на човека. // Сборник лекции по наказателно право и процес по проект „Обучение и квалификация на прокурори и следователи 2001 – 2002 г.“. Варна: Правна инициатива за обучение и развитие, 2002, с. 210, както и Определение № 131 от 25.02.2016 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 114/2016 г.

силното основание в максималните срокове за задържане под стража и домашен арест не се включва и задържането за срок до 24 часа по чл. 72 във вр. с чл. 73 от Закона за Министерството на вътрешните работи²³ (ЗМВР)²⁴, което се отличава от мерките за неотклонение както по реда и предпоставките за налагането си и компетентните органи, така и по предвидените в закона цели, които следва да бъдат постигнати²⁵. Що се отнася до задържането за период до 15 денонощия в структурно звено на Министерството на вътрешните работи (МВР) по чл. 1, ал. 1, т. 1 от Указ № 904 от 28.12.1963 г. за борба с дребното хулиганство²⁶ и за период до 25 денонощия в териториална структура на МВР по местоизвършване на деянието по чл. 22, ал. 2 във вр. с ал. 1, т. 1 от Закона за опазване на обществения ред при провеждането

на спортни мероприятия²⁷, те представляват административни наказания и нямат отношение към мерките за процесуална принуда.

Съгласно изричното правило на чл. 70, ал. 6 НПК времето, през което лицето е било настанено за изследване в психиатрично заведение, се зачита като задържане под стража. Мярката по чл. 70 НПК може да бъде наложена до два пъти за по не повече от тридесет дни (чл. 70, ал. 1 и ал. 5 НПК), следователно е възможно двумесечният срок по чл. 63, ал. 4, изр. 2 НПК да изтече частично или изцяло при нейното прилагане.

При изчисляване на сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК мерките за неотклонение задържане под стража и домашен арест се третираат еднакво, както следва от чл. 62, ал. 7 НПК. Не са относими правилата на чл. 59 от Наказателния кодекс²⁸ (НК) относно различieto

²³ ДВ, бр. 53 от 27.06.2014 г. Вж. в тази връзка: **Чинова, М.** Наказателнопроцесуална принуда..., с. 153: „Предвид общите характеристики на тази принуда е необходимо de lege ferenda изрично да се предвиди, че времето на административно задържане трябва да се зачита като наказателнопроцесуално, ако такива мерки са били предприети последователно по повод на едно и също деяние. Задържането по НПК без разрешение на прокурор винаги предхожда задържането под стража като мярка за неотклонение. Това предварително задържане винаги се включва в задържането под стража“.

²⁴ Вж. по-подробно: **Иванов, Х.** Положението на задържаните. // **Константинов, Е., Паликарски, М.** (съст. и ред.) *Актуални проблеми на следствените арести*. С.: ГорексПрес, 2001, с. 44–51; **Бояджиев, Н.** Относно „полицейското задържане“ и съдебния контрол върху него. // *Административно правосъдие*, 2002, № 3, с. 34–40; **Тимчев, Л.** Задържане на лица от полицейските органи и защита на основните права и свободи на граждани. С.: Министерство на вътрешните работи, Академия, 2005, 85 с.; **Тодоров, В.** Международните стандарти и редът за задържане на граждани по Закона за Министерството на вътрешните работи. // *Научни известия на Югозападния университет „Неофит Рилски“*. Правно-исторически факултет. Година II. Книга 1. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2006, с. 67–77; **Чинова, М., Е. Попова.** Задържането на обвиняеми от прокурора и административно задържане на граждани при извършено престъпление. // *Теза*, 2012, № 2, с. 46–68; **Доковска, Д.** (ред.) В помощ на задържания от полицията и на обвиняемия в досъдебното производство. С.: Институт „Отворено общество“ – София, 2018, с. 12–17. За съпътствията от редица практически проблеми институт на предварителното задържане в хода на полицейското производство по НПК 1974 г. вж: **Вучков, В.** Проблеми на производството по чл. 409–414 НПК. // *Съвременно право*, 1998, № 4, с. 68–69; **Манев, Н.** Нови аспекти на задържането по Наказателнопроцесуалния кодекс. // *Научни известия на Югозападния университет „Неофит Рилски“*. Правно-исторически факултет. Година II. Книга 1. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2006, с. 60–66.

²⁵ В теорията е подробно разгледан въпросът за съответствието между чл. 5 ЕКПЧ и т.нар. „превантивно задържане“, което не е обвързано с наличие на наказателно обвинение и наказателно производство и което се характеризира с особено важно значение например при превенцията на тероризма. Върху проблемите на превантивното задържане се акцентира и в Обединеното кралство и САЩ. Вж: **Elliott, M.** United Kingdom: Detention without Trial and the “War on Terror”. // *International Journal of Constitutional Law*, 2006, Volume 4, No. 3, pp. 553–566; **Macken, C.** Preventive Detention and the Right to Personal Liberty and Security under Article 5 ECHR. // *The International Journal of Human Rights*, 2006, Volume 10, No. 3, pp. 195–217; **Cassel, D.** Pretrial and Preventive Detention of Suspected Terrorists: Options and Constraints under International Law. // *Journal of Criminal Law and Criminology*, 2008, Volume 98, Issue 3, pp. 811–852; **Elias, S. B.** Rethinking “Preventive Detention” from a Comparative Perspective: Three Frameworks for Detaining Terrorist Suspects. // *Columbia Human Rights Law Review*, 2009, Volume 41, pp. 99–234; **Martin, H. S.** The Right to Liberty and the Prohibition of Preventive Detention: On the Use of Pre-trial Detention of Suspected Terrorists in the XXI Century within the Framework of the European Convention on Human Rights. Ebo Akademi University, Institute for Human Rights, 2012, 97 p.; **Herz, C.** The Impact of the European Convention on Human Rights (ECHR) on Preventive Police Detention as Governed by German Law. // *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*, 2017, No. 10, pp. 922–930.

²⁶ Издаден от Председателя на Президиума на Народното събрание, обн. ДВ, бр. 102 от 31.12.1963 г.

²⁷ ДВ, бр. 96 от 29.10.2004 г.

²⁸ ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г.

при приспадането на периода на прилагане на съответната мярка за неотклонение при определяне на наказанието „лишаване от свобода“ или пробация. **След изтичане на максималния срок е недопустимо задържането под стража да бъде заменено с домашен арест.** Това разбиране, освен от посочените разпоредби на НПК, произтича и от Решение № 10 от 27.07.1992 г. на Конституционния съд на Република България по к. д. № 13/92 г.²⁹, като в този смисъл се произнася в редица свои актове и ЕСПЧ – домашният арест представлява лишаване от свобода по смисъла на чл. 5 ЕКПЧ³⁰. То се приема и в теорията и практиката³¹, макар че преди приемането на чл. 62, ал. 7 НПК са налице и актове в противоположната насока³². От разгледаните правила следва изводът, че **сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК са максимални за сбора от периодите, през които на обвиняемия в досъдебната фаза са взети мерките „задържане под стража“ и/или „домашен арест“ и/или „настаняване за изследване в психиатрично заведение“, независимо в какви съотношение и последователност и независимо от евентуално връщане на делото от съда на прокурора.** Не са налице особености във връзка с възможността задържането под стража или домашният арест да бъдат заменени с някоя от особените мерки за неотклонение на непълнолетни обвиняеми по чл. 38б,

ал. 1, т. 1–3 НПК (надзор на родителите или на попечителя; надзор на администрацията на възпитателното заведение, в което непълнолетният е настанен; надзор на инспектора при детска педагогическа стая или на член на местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните³³) или с поставяне под най-близко наблюдение в частта по чл. 401, ал. 1, т. 1 НПК при производство по Глава тридесет и първа НПК – в кодекса не е предвидена забрана в тази насока, тъй като посочените мерки не ограничават в такава степен свободното придвижване на обвиняемия в пространството.

За разлика от настаняването за изследване в психиатрично заведение, чиято максимална продължителност е определена в абсолютна стойност (до два пъти за по не повече от тридесет дни, т.е. общо не повече от шестдесет дни – чл. 70, ал. 1 и ал. 5 НПК), сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК са определени в **месеци и години**. Съгласно чл. 183, ал. 3 НПК: „Срокът, който се изчислява в седмици и месеци, изтича в съответния ден на последната седмица или на съответното число на последния месец. Когато последният месец няма съответно число, срокът изтича в последния ден на месеца“. Следователно според особеностите на конкретното дело е възможно максималният срок по чл. 63, ал. 4 НПК да варира с няколко дни. Така например максимален срок от два

²⁹ Конституционният съд приема, че: „Задържане поначало е недопустимо под каквато и да е форма и по какъвто и да е повод. Всяко задържане независимо от това дали то е свързано с изпълнение на мярка за неотклонение „задържане под стража“, изпълнение на наказание лишаване от свобода, предварително задържане от следствени и полицейски органи, или като административна или административнонаказателна мярка е посягателство върху тяхната свобода и неприкосновеност. Мярката за неотклонение „домашен арест“ е също форма за задържане и посягателство върху неприкосновеността“.

³⁰ Вж: например N.C. v. Italy, Application no. 24952/94, 11.01.2001, § 33; Vittorio and Luigi Mancini v. Italy, Application no. 44955/98, 2.08.2001, § 17; Vachev v. Bulgaria, Application no. 42987/98, 8.07.2004, § 64, 70; Nikolova v. Bulgaria (No. 2), Application no. 40896/98, 30.09.2004, § 60, 74; Danov v. Bulgaria, Application no. 56796/00, 26.10.2006, § 80; Gulub Atanasov v. Bulgaria, Application no. 73281/01, 6.11.2008, § 48.

³¹ Вж. **Шекерджиев, К.** Мерки за неотклонение. Домашен арест и задържане под стража. // **Тонева, Г.** (ред.) *Помагало по наказателен процес за кандидати за младши прокурори*. Част II. С.: Национален институт на правосъдието, 2014, с. 127; Определение № 128 от 26.03.2015 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 108/2015 г.; Определение № 30 от 14.01.2016 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 16/2016 г.; Определение № 285 от 11.05.2017 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 249/2017 г.

³² Определение от 28.06.2012 г. на Военен съд – Варна по ч. н. д. № 111/2012 г.; Определение № 724 от 2.11.2012 г. на ОС – Варна по ч. н. д. № 1332/2012 г.; Определение № 436 от 4.11.2013 г. на ОС – Кюстендил по в. ч. н. д. № 462/2013 г.

³³ Вж. по-подробно: **Димитров, Д. Й.** Мерки за неотклонение на непълнолетни обвиняеми. // *Социалистическо право*, 1976, № 10–11, с. 98–102; **Чинова, М.** Мерките за неотклонение, прилагани по отношение на непълнолетен обвиняем. // *Социалистическо право*, 1981, № 1, с. 67–76; **Чинова, М., Н. Ковачева.** Някои проблеми на мерките за неотклонение по отношение на непълнолетни лица. // *Социалистическо право*, 1986, № 6, с. 47–54; **Чайковска, А.-Б.** По въпроса за наказателнопроцесуален режим на малолетните и непълнолетни лица. // *Варненски свободен университет*, 1995, № 1, с. 270–271; **Шекерджиев, К.** Дистанционно обучение на тема: „Мерки за процесуална принуда“. Част първа: Мерки за неотклонение. Модул № 1..., с. 13–16.

месеца, започнал на 31 декември, изтича на 28 февруари, ако годината не е високосна, т.е. общо 60 дни, а такъв, започнал на 31 март, изтича на 31 май, т.е. 62 дни.

Известни практически затруднения могат да възникнат в хипотезата, при която са налице **неколкократно задържания на обвиняемия под стража**, съответно вземания на мярка за неотклонение „домашен арест“ или „настанявания за изследване в психиатрично заведение“. Така например ако обвиняемият е бил задържан под стража за 10 дни, след което мярката е била изменена в гаранция, при ново задържане под стража максималният срок следва да се определи по правилата на чл. 183, ал. 3 НПК, след което да бъде редуциран с 10 дни.

Сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК зависят единствено от предвиденото за съответното престъпление наказание и не могат да бъдат съкращавани, нито продължавани по волята на субектите на процеса³⁴. В тази връзка, в кодекса липсва уредба на хипотезите, при които е налице **промяна в правната квалификация на обвинението, която обуславя и различен максимален срок по чл. 63, ал. 4 НПК**. Следва да се приеме, че ако новата квалификация води до увеличаване на срока (от два на осем месеца или от два/осем месеца на една година и шест месе-

ца), след като бъде извършено новото привличане на обвиняемия по чл. 225 НПК, следва да се приложат новите срокове. Противоположната хипотеза, при която новата квалификация е за по-леко наказуемо престъпление, обуславящо по-кратък срок по чл. 63, ал. 4 НПК, е по-специфична, тъй като чл. 225 НПК не изисква ново привличане при разкриване на основания за прилагане на закон за по-леко наказуемо престъпление (*освен ако е налице и съществено изменение на фактическите обстоятелства, включване на нови престъпления или привличане на нови лица*)³⁵, а обвиняемият принципно узнава за новата квалификация с получаването на препис от обвинителния акт, съответно от постановлението, с което прокурорът прави предложение за освобождаване на обвиняемия от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, в хода на преговорите за решаване на делото със споразумение или с получаването на препис от постановлението за прекратяване или спиране на производството. Считаме, че **от момента на разкриването на основанията за прилагане на закон за по-леко наказуемо престъпление прокурорът е длъжен да съобрази срока по чл. 63, ал. 4 НПК с новата квалификация**. Предвид **празнотата в закона**, това е единственото решение, което се основава на правото на

³⁴ По различен начин е разрешен въпросът в руския наказателен процес – чл. 109, ал. 1–4 от Уголовно-процесуальный кодекс на Руската федерация от 18.12.2001 г. (УПК) предвиждат, че максималният срок на задържането под стража „при разследването на престъплението“ е два месеца, като при определени предпоставки може да бъде продължен от съда до шест, дванадесет и осемнадесет месеца. Вж: **Петрова, Г. Б.** Сроки как елемент правового регулирования в уголовном судопроизводстве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2004, с. 144–153; **Хапаев, И. М.** Применение судом меры пресечения в виде заключения под стражу. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2004, с. 123–142; **Орлов, Р. В.** Применение заключения под стражу в качестве меры пресечения на предварительном расследовании в российском уголовном судопроизводстве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Иркутск, 2008, с. 166–177; **Ткачева, Н. В.** Некоторые проблемы применения меры пресечения «Заключение под стражу». // *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право*, 2008. Выпуск 14, № 8, с. 83–88; **Карцева, А. И.** Особенности исчисления сроков содержания под стражей. // *Вестник Краснодарского университета МВД России*, 2010, № 2, с. 55–58. Интерес представляют предвидените в чл. 109, ал. 5–8 УПК правила относно предявяването на разследването на задържания под стража обвиняем и неговия защитник не по-късно от 30 дни преди изтичането на максималния срок за задържане и относно възможността за продължаване на срока на задържането, ако срокът за запознаване с материалите по делото се окаже недостатъчен. Вж: **Русман, Г. С.** Судебный контроль за избранием мер пресечения в виде заключения под стражу, домашнего ареста. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2006, с. 144–146; **Седельников, П. В.** Продление срока содержания под стражей сверх предельного. // *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*, 2014, № 12. Часть 2, с. 90–92; **Глухова, Е. В., Т. В. Попова.** Европейский суд по правам человека о российском правовом институте избрания, продления меры пресечения в виде заключения под стражу и сроках содержания: постановка проблемы. // *Правопорядок: история, теория, практика*, 2017, № 3, с. 42–45; **Седельников, П. В., Т. В. Куряхова, Р. А. Бескембиров.** Новое в продлении срока домашнего ареста и срока содержания под стражей. // *Законодательство и практика*, 2018, № 1, с. 2–10.

³⁵ С посочената особеност, ново привличане на обвиняемия не е необходимо и при разкриване на основания за прилагане на закон за същото или еднакво наказуемо престъпление, но поради липсата на промяна в предвиденото наказание тези хипотези нямат отношение към изследвания въпрос.

защита и на законодателната концепция за съответствие между предвидената санкция и максималния срок на задържането под стража и домашния арест. Този подход е в съответствие с правилото на чл. 17, ал. 5 НПК³⁶, доколкото отпада основанието за прилагане на разглежданите мерки за процесуална принуда спрямо лицето за срока, надхвърлящ максимално допустимия в конкретния случай. *De lege ferenda*, с оглед отстраняване на всякакви съмнения и възможност за противоречиво прилагане, е препоръчително правило в тази насока да бъде изрично предвидено.

Законът не предвижда изрични правила и относно хипотезите на **обединяване или разделяне** на дела (чл. 216, чл. 217 НПК). Следва да се приеме, че при изчисляването на максималния срок при разделяне на делата по всяко от новите дела се зачита срокът, за който обвиняемият вече е бил задържан. Същият не следва да търпи неблагоприятните последици от развитие на делото, което не се дължи на неговото поведение³⁷. При обединяване, ако по някое от делата максималният срок е изтекъл, а по друго – не, срокът по обединеното дело се изчислява в съответствие с неизтеклия такъв. В тази хипотеза не се накърняват правата на обвиняемия, спрямо когото би се прилагала съответната мярка, ако са налице предпоставките за това, до изтичането на срока, приложим по обединеното дело. Следователно при обединяването, съответно разделянето на дела, въпросите, отнасящи се до максималния срок на задържането под стража и домашния арест на обвиняемия, не влияят върху преценката на прокурора.

Значим въпрос, поставен в теорията, се отнася до **началния момент на задържането под стража, ако то е постановено в момент, в който лицето е задържано на друго осно-**

вание³⁸. Обстоятелството, че обвиняемият е задържан, следва да бъде отчетено при преценката за наличието на предпоставките по чл. 63, ал. 1 НПК³⁹. Така например е несъмнено, че възможностите на обвиняем, изтърпяващ наказание „лишаване от свобода“, да се укрие, а до известна степен – и да извърши престъпление – са силно ограничени в сравнение с общата хипотеза⁴⁰. Същото се отнася и до случаите, в които обвиняемият е задържан под стража по друго дело. В разглеждания случай интересът на прокурора да поиска от съда вземане на мярка за неотклонение „задържане под стража“ може да е обусловен: 1) от предстоящото в кратък срок изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“ или изтичане на максималния срок по чл. 63, ал. 4 НПК по другото дело и съответно – освобождаване на обвиняемия; 2) от несигурността относно продължителността на задържането на другото основание, например във връзка с възможността за условно предсрочно освобождаване или помилване или за изменение на мярката за неотклонение „задържане под стража“, взета по другото дело; 3) в останалите хипотези на задържане, посочени по-горе (по чл. 64, ал. 2 НПК, по чл. 72 във вр. с чл. 73 ЗМВР и т.н.) – от краткосрочността на същото. Тези особености следва да бъдат изтъкнати от прокурора при обосноваването на необходимостта от вземане на мярката и да бъдат отчетени от съда. Те насочват и към отговора на поставения въпрос за началния момент, от който да се изчислява срокът по чл. 63, ал. 4 НПК. Доколкото задържането под стража по съответното дело се прилага паралелно със задържането на друго основание и има значението на мярка, гарантираща с по-голяма сигурност постигането на преследваните цели, следва се приеме, че срокът тече от постановяването на определението по чл. 64, ал. 4 или съответно ал.

³⁶ Разпоредбата предвижда, че: „Съдът, прокурорът и разследващите органи са длъжни да освободят всеки гражданин, който незаконно е лишен от свобода“.

³⁷ Така **Трендафилова, Е., И. Цонков**. Цит. съч., с. 41.

³⁸ Вж: **Ненков, Р.** Мярката за неотклонение „задържане под стража“ по НПК и изискванията на международните договори. // *Съвременна право*, 1997, № 2, с. 58.

³⁹ Относно съотношението между чл. 63, ал. 1 и чл. 57 НПК вж: **Маринова, Г.** Уредбата на мерките за неотклонение в НПК. // *Общество и право*, 2012, № 4, с. 52–56.

⁴⁰ В посочения случай възниква и проблемът за мястото, в което да бъде настанен обвиняемият. Съгласно чл. 241, ал. 2, т. 1 ЗИНЗС: „В арестите се настаняват и: 1. осъдените на лишаване от свобода, преведени по разпореждане на съда или прокурора за явяване по съдебни дела, за участие в действия по разследването и други процесуални действия, или осъдените с взета мярка за неотклонение задържане под стража като обвиняеми и подсъдими за други престъпления“. Друг въпрос в тази връзка се отнася до настаняването в следствените арести на обвиняеми, които изтърпяват наказание „лишаване от свобода“, но спрямо които не е взета мярка за неотклонение „задържане под стража“, с оглед правата им да учат, да работят и т.н. Вж: **Паликарски, М.** Цит. съч., с. 24.

8 НПК. Този акт се явява самостоятелно правно основание за задържането на лицето и от постановяването му обвиняемият се счита за задържан под стража с всички произтичащи от това процесуални последици, включително и тази, че би останал задържан при отпадане на останалите основания.

Налице е една специфична хипотеза, при която може да възникне въпросът за продължаване на задържането под стража или домашния арест след изтичане на максималните срокове в досъдебната фаза. Според някои съдебни състави, ако в хипотезата на чл. 63, ал. 3 НПК – отмяна на мярката за неотклонение задържане под стража или замяната ѝ с по-лека – мярката бъде изменена в гаранция, обвиняемият се освобождава след внасянето на същата (чл. 61, ал. 6 НПК)⁴¹. В други случаи обвиняемият бива освободен независимо от правилото на чл. 61, ал. 6 НПК⁴². Считаме, че **задържането на обвиняемия в периода от изтичането на срока по чл. 63, ал. 4 НПК до внасянето на гаранцията е незаконнообразно**. Не са предвидени никакви изключения от задължението на прокурора незабавно да разпореди освобождаването на обвиняемия след изтичането на срока (чл. 63, ал. 5 НПК). В същото време обаче това правило води до положението, че след изтичането на максималния

срок на задържането под стража и/или домашния арест мярката за неотклонение „гаранция“ е безпредметна, тъй като санкцията за невнасянето ѝ по чл. 61, ал. 5, предл. 2 НПК – искането на прокурора за вземане на по-тежка мярка – не може да бъде осъществена⁴³ и следователно обвиняемият не е мотивиран да внесе гаранция в съответния размер, тъй като не може да понесе никакви неблагоприятни последици. Това от своя страна обезсмисля и другите мерки за неотклонение⁴⁴ и някои мерки за процесуална принуда⁴⁵, тъй като е невъзможно да се наложи и санкцията по чл. 66, ал. 1 или по чл. 68а НПК – да се вземе мярка за неотклонение или да се наложи по-тежка такава. Налице е празнота в закона, която следва да бъде преодоляна по законодателен път. Единственото логично решение е **вземането или продължаването на действието на мерките „задържане под стража“ и „домашен арест“ в хипотезите на чл. 61, ал. 5, чл. 66, ал. 1 и чл. 68а НПК да бъде изрично изключено от обхвата на чл. 63, ал. 4 НПК като последица единствено от неизпълнението от обвиняемия на негови процесуални задължения**. С оглед на изложеното, необходимостта от допълване на уредбата с правила в посочения смисъл е несъмнена⁴⁶. Следва да се има предвид, че чл. 61, ал. 2 НПК изисква раз-

⁴¹ Така Определение № 285 от 11.05.2017 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 249/2017 г.

⁴² Вж. Решение № 394 от 25.10.2012 г. на ВКС по н. д. № 1250/2012 г., III н. о., НК; Определение № 44 от 24.01.2017 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 23/2017 г.

⁴³ При действието на НПК 1974 г. в литературата се поставя и въпросът въобще за правомощието на прокурора да задържи обвиняемия до внасянето на гаранцията при изменение на мярката от по-тежка в гаранция, доколкото задържането под стража е правомощие единствено на съда. Вж: **Манев, Н.** Промените в Наказателно-процесуалния кодекс от 2003 г. по досъдебното производство. // *Правна мисъл*, 2004, № 2, с. 59–60.

⁴⁴ При пълнолетен обвиняем извън прилагането на Глава тридесет и първа НПК се касае единствено до подписка. Поради изтъкнатия проблем някои автори приемат, че в разгледаната хипотеза след отмяната на задържането следва или да не бъде взета друга мярка за неотклонение, или да бъде взета подписка. Вж: **Милев, С.** За правомощието на прокурора да отменя мерките за процесуална принуда в досъдебното производство. // *Норма*, 2016, № 6, с. 101–102. Други автори считат, че вземането на мярка за неотклонение „гаранция“ също е допустимо. Вж: **Шекерджиев, К.** Дистанционно обучение на тема: „Мерки за процесуална принуда“. Част първа: Мерки за неотклонение. Модул № 2: „Производство по контрол на вече наложена мярка за неотклонение в досъдебното производство“. С.: Национален институт на правосъдието, 2013, с. 27.

⁴⁵ Вж. чл. 68а НПК: „Когато обвиняемият наруши мярката по чл. 67 или забраната по чл. 68, му се взема мярка за неотклонение или определената мярка за неотклонение се изменя в по-тежка по реда, предвиден в този кодекс“.

⁴⁶ Интересно е решението, което възприема японският законодател. Поради отчитане на обстоятелството, че регламентирането на съдебен контрол върху задържането и на процедурата *habeas corpus* от англо-американски тип не е достатъчно, за да позволи на обвиняемия в пълнота да защити своите права, Япония въвежда два вида условно освобождаване: гаранция и спиране на изпълнението на задържането. Повече за тях и предпоставките за прилагането им вж. в: **Shigemitsu, D., H. Tamiya.** Conditional Release of an Accused in Japan. // *University of Pennsylvania Law Review*, 1960, Volume 108, pp. 323–335. Относно вземането на други мерки, след освобождаване на задържания, в Норвегия вж: **Bratholm, A.** Arrest and Detention in Norway. // *University of Pennsylvania Law Review*, 1960, Volume 108, p. 336–354.

мерът на гаранцията да бъде съобразен с имущественото положение на обвиняемия, следователно *дали да внесе съответната парична сума, или не зависи изцяло от неговата воля*⁴⁷. Същото се отнася и до изпълнението на подиската, както и на другите мерки за процесуална принуда.

Интерес представлява въпросът **дали при определянето на максималния срок по чл. 63, ал. 4 НПК намира приложение редукцията на наказанията спрямо непълнолетните извършители на престъпления**, предвидена в чл. 63 НК. В някои съдебни актове се дава положителен отговор на поставения въпрос: „Настоящият състав намира обаче, че предвид намаляването на наказанието съгласно чл. 63 от НК поради непълнолетието на този извършител, се изисква съобразяване на срок на задържане по досъдебно производство съгласно заповедната норма на чл. 63, ал. 4 от НПК“⁴⁸. Налице е и практика в противоположния смисъл: „Неоснователно е направеното от защитата възражение, че в случая е изтекъл осеммесечният срок по чл. 63, ал. 4 НПК, в който може да продължи мярката за неотклонение „задържане под стража“. И. Г. е привлечен в качеството на обвиняем за престъпление по чл. 116, ал. 1, т. 6 пр. последно, вр. чл. 115 вр. чл. 18, ал. 1 НК, извършено от него като непълнолетен. За това престъпление в особената част на закона се предвижда наказание от 15 до 20 години лишаване от свобода, доживотен затвор или доживотен затвор без замяна. Съгласно правилото на чл. 63, ал. 2, т. 1 НК, в случая, наказанието, което може да му бъде наложено, е от 5 до 12 години лишаване от свобода. Посочената

разпоредба обаче не е част от правната квалификация на инкриминираното деяние. Редукцията по чл. 63 НК се извършва при определяне на наказанието, при разглеждане на делото по същество. Следователно, с оглед наказанието, предвидено в особената част на закона за извършеното от обвиняемият И.Г. престъпление, срокът на мярката за неотклонение „задържане под стража“ спрямо него по чл. 63, ал. 4 пр. 2 НПК е една година и шест месеца“⁴⁹. В същия смисъл е и протоколно определение на АС – София от 14.11.2017 г. по в. н. ч. д. № 1376 по описа за 2017 г.: „Извършеното от СГС тълкуване на процесуалната норма на чл. 63, ал. 4 от НПК е противно на смисъла на закона, тъй като редуцираното по реда на чл. 63 от НК, заради непълнолетието на дееца наказание, не е равнозначно и идентично на „предвиденото“ в Особената част на НК наказание за съответното престъпление, какъвто е буквалният запис на чл. 63, ал. 4 от НПК. В този смисъл следва да бъдат посочени Решения на ВКС, където има практика и това са решения № 391/15 година на Второ наказателно отделение на ВКС, решение № 247/11 година на Първо наказателно отделение на ВКС и решение № 185/10 година на Трето наказателно отделение на ВКС“. Считаме, че при определяне на максималния срок по чл. 63, ал. 4 НПК не следва да се отчита редукцията по чл. 63 НК⁵⁰. Първият аргумент в тази насока е отсъствието на изрично указание на законодателя в този смисъл, както е например при преследвателната давност⁵¹. На второ място, налице е противоречива практика на ВКС относно съотношението между чл. 63 НК и правната квалификация на деянието. Според някои актове на ВКС чл. 63 НК

⁴⁷ По това българският наказателен процес се отличава например от този на САЩ, при който са познати случаи на определяне на гаранция в прекомерно висок размер, какъвто за обвиняемия е невъзможно да внесе, и съответно задържане на последния под стража на това основание. Вж: **Маринова, Г.** Арест и задържане под стража в американския наказателен процес. // *Съвременна право*, 2004, № 3, с. 55.

⁴⁸ Определение № 451 от 6.04.2010 г. на ОС – София по в. ч. н. д. № 215/2010 г.

⁴⁹ Определение от 15.07.2014 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 266/2014 г. За противоречивата практика по този въпрос вж. също: **Шекерджиев, К.** Дистанционно обучение на тема: „Мерки за процесуална принуда“. Част първа: Мерки за неотклонение. Модул № 2..., с. 26–27.

⁵⁰ В руската литература е изразено становището, че е необходимо установяването на максимални срокове за задържане на непълнолетните, различни от сроковете, относими към навършилите пълнолетие лица. Вж: **Руднев, В.** О судебном аресте. // *Российская юстиция*, 1995, № 5, с. 43–44; **Авдеев, В. Н.** Процессуальные сроки содержания под стражей на стадии предварительного расследования. Калининград, 1999, с. 56–57, цит по: **Мельников, В. Ю.** Обеспечение и защита прав человека при применении мер процессуального принуждения в досудебном производстве Российской Федерации. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2014, с. 210, бел. под линия 577.

⁵¹ Вж. чл. 80, ал. 2 НК. При действието на Наказателния закон от 1951 г. („Известия“, бр. 13 от 13.02.1951 г., преименуван на Наказателен кодекс с „Известия“, бр. 12 от 10.02.1956 г., отм. ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г.) се взема предвид наказанието, предвидено за съответния престъпен състав, без да се отчита редукцията. Вж: Постановление № 5 от 28 и 29.11.1966 г., Пленум на ВС, т. 11.

се съобразява във връзка с правната квалификация на обвинението срещу непълнолетни с оглед прилагането на закон за същото, еднакво, по-тежко или по-леко наказуемо престъпление, като: „Разпоредбата е специфична и не трябва да се причислява само към правилата за определяне наказанието на такива лица; по-напред тя на практика служи за неговото предвиждане“⁵², а според други: „Разпоредбите на чл. 63 НК, са правила за определяне на наказанието, не са част от обвинението и не оказват никакво влияние върху правната квалификация на деянието“⁵³. Особено важно е също, че редуцията не се прилага при определянето на предвиденото за престъплението наказание по смисъла на предпоставката по чл. 78а, ал. 1, б. „а“ НК⁵⁴, нито при определянето на съдебния състав по чл. 390, ал. 1 във вр. с чл. 28, ал. 1, т. 1–3 НПК⁵⁵. На следващо място следва да се отчете, че непълнолетието на обвиняемия има ограничено значение за наличието на реална опасност да се укрие или да извърши престъпление по смисъла на чл. 63, ал. 1 НПК. Касае се до текущи

и конкретни цели на производството⁵⁶, които са съвсем различни от наказанието, към което се отнася чл. 63 НК. Предпоставките за задържането на лицето под стража по чл. 63, ал. 1 и ал. 2 НПК гарантират, че мярката може да бъде взета само когато това е необходимо. Тези положения се проявяват особено категорично в нередките хипотези, при които обвиняемият навършва пълнолетие, докато е задържан под стража⁵⁷. Поради изложените съображения приемаме, че **редукцията на наказанията на непълнолетните по чл. 63 НК не следва да се отчита при определянето на максималния срок по чл. 63, ал. 4 НПК.**

В някои съдебни актове се приема, че е налице връзка между сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК и срока за разследване по чл. 234, ал. 1–3 НПК: „Към настоящия момент няма просрочие по чл. 63, ал. 4 от НПК, но днешният ден е последният от – месечния срок за разследване по чл. 234 от НПК; в делото засега няма данни, че е искано продължение. Предвид изложеното,

⁵² Вж. Решение № 679/2002 от 10.02.2003 г. на ВКС по н. д. № 564/2002 г.

⁵³ Решение № 513 от 30.11.2010 г. на ВКС по н. д. № 532/2010 г., II н. о., НК, така и Решение № 75 от 10.04.1996 г. на ВС по н. д. № 670/95 г., I н. о. В този смисъл и Решение № 544 от 16.12.1982 г. на ВС по н. д. № 543/82 г., I н. о.: „Заменяване наказанията на непълнолетните, извършили престъпление, съгласно разпоредбите на чл. 63, ал. 1 и 2 НК не е въпрос за квалификация на деянието, а начин за заместване предвиденото наказание в особената част на НК“. Този извод се подкрепя в теорията, като се посочва, че следва: „отначало да бъдат приложени не само нормите от Особената част, а всички норми, въз основа на които се определя квалификацията на престъплението, и едва тогава да се стига до прилагане на некасаещите квалификацията особени правила на непълнолетните по чл. 62 и 63 НК“. Вж: **Гиргинов, А.** Наказателноотговорни лица. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995, с. 138.

⁵⁴ Касае се до изискването, че: „за престъплението се предвижда наказание лишаване от свобода до три години или друго по-леко наказание, когато е умишлено, или лишаване от свобода до пет години или друго по-леко наказание, когато е непредпазливо“. Вж. например Решение № 185 от 20.07.2010 г. на ВКС по н. д. № 108/2010 г., III н. о., НК; Решение № 247 от 16.05.2011 г. на ВКС по н. д. № 1473/2011 г., I н. о., НК; Решение № 391 от 11.11.2015 г. на ВКС по н. д. № 1281/2015 г., II н. о., НК.

⁵⁵ Вж. Решение № 155 от 3.04.1994 г. по н. д. № 60/94 г., I н. о.; Решение от 16.03.2006 г. на ВКС по н. д. № 659/2005 г., I н. о. Така и **Ненков, Р.** Новото в съдебното производство според новия Наказателно-процесуален кодекс (кратък преглед). // *Адвокатски преглед*, 2006, № 1, с. 16; **Калпакчиев, К.** Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. // **Ненков, Р.** (ред.) *Помагало по наказателно процесуално право за кандидати за младши съдии*. С.: Национален институт на правосъдието, 2014, с. 439.

⁵⁶ По-подробно вж: **Топалов, П.** Мерки за неотклонение в наказателното производство. С.: Висша специална школа „Георги Димитров“ – МВР, 1986, с. 27–36; **Кочев, К.** Нови изменения и допълнения на НПК. // *Съвременно право*, 1990, № 1, с. 41–42; **Цонков, И.** Условия за прилагане на мярката за неотклонение „задържане под стража“. // *Държава и право*, 1990, № 2, с. 30–40; **Филчев, Н.** „Задържането под стража“ на обвиняемия и съдебният контрол върху него. // *Съвременно право*, 1996, № 4, с. 25–32; **Чинова, М.** Наказателнопроцесуална принуда..., с. 189–199; **Манев, Н.** Нови изменения..., с. 6–9; **Маринова, Г.** Мярката за неотклонение..., с. 80–86; **Манев, Н.** Взаимодействие на органите на предварителното разследване. // **Константинов, Е., Манев, Н.** (ред.) *Наказателно право прилагане и борба с престъпността: законодателни промени и процесуална практика*. С.: ГорексПрес, 2005, с. 20; **Marinova, G.** *Bulgarian Criminal Procedure: The New Philosophy and Issues of Approximation*. // *Review of Central and East European Law*, 2006, Volume 31, No. 1, p. 58; **Раймундов, П.** Особени наказателни производства. Трето преработено и допълнено издание. С.: Феней, 2010, с. 172–174; **Маринова, Г.** Уредбата на мерките..., с. 49–58.

⁵⁷ С навършването на пълнолетие от обвиняемия отпада и неприложимостта на мерките „домашен арест“, „гаранция“ и „подписка“ и съответно отпада приложимостта на тези по чл. 386, ал. 1, т. 1–3 НПК.

съдът намери наличие на формални предпоставки за потвърждаване на мярката за неотклонение „Задържане под стража“ към настоящия момент с оглед даване възможност на досъдебните органи да приключат производството, като при неприключването му в законово определения и непродължен – месечен срок със съответно постановление на прокурор *обвиняемият следва да бъде освободен още утре*. Предвид изложеното съдът намери, че към днешна дата следва да потвърди мярката за неотклонение „Задържане под стража“, като изрично обръща внимание на разследващите органи да спазват сроковете по чл. 234 от НПК – както за приключване на ДП, така и за задържането под стража на обвиняемия⁵⁸ (*курсивът наши*). Това становище не се основава на закона, който ясно свързва изтичането на срока за разследване единствено с последицата по чл. 234, ал. 7 НПК: „Действия по разследването, извършени извън сроковете по ал. 1–3, не пораждаат правни последици, а събраните доказателства не могат да се ползват пред съда при постановяване на присъдата“. Никой текст на НПК не предвижда зависимост на срока на мерките за неотклонение от срока за разследване, още повече с оглед възможността последният да

бъде продължаван неограничен брой пъти (чл. 234, ал. 3 НПК). Подобно становище не отчита и обстоятелството, че срокът по чл. 234, ал. 1–3 НПК се отнася само за първия стадий на досъдебното производство, а максималният срок на мерките за неотклонение по чл. 63, ал. 4 НПК – за цялата първа фаза на наказателния процес, включваща и следващия стадий – действия на прокурора след завършване на разследването.

Интерес представлява обаче **съотношението между сроковете по чл. 63, ал. 4 и по чл. 234, ал. 8 НПК**⁵⁹. Тези по чл. 63, ал. 4 НПК са по-кратки и съответно чл. 234, ал. 8 НПК в общия случай не може да намери приложение по отношение на задържането под стража и домашния арест. Затова в съдебната практика се посочва, че отношението между двете норми е на обща към специална⁶⁰. Освен това в сроковете по чл. 234, ал. 8 НПК не се включват периодите, в които производството е било спряно⁶¹. Следва обаче да се има предвид, че сроковете по чл. 234, ал. 8 НПК *текат от привличането на лицето, а не от реалното започване на изпълнението на мярката*, следователно е възможно срокът по чл. 234, ал. 8 НПК да изтече преди този по чл. 63, ал. 4 НПК и мярката да бъде отменена на това осно-

⁵⁸ Определение № 777949 от 19.07.2010 г. на ОС – София по в. ч. н. д. № 560/2010 г.

⁵⁹ Разпоредбата предвижда, че: „Взетите по отношение на обвиняемия мерки за процесуална принуда, както и мярката за обезпечаване на гражданския иск, ако основанието за нейното налагане е отпаднало, се отменят от прокурора след изтичане на повече от една година и шест месеца от привличането в случаите на тежко престъпление и повече от осем месеца – в останалите случаи. В тези срокове не се включва времето, през което наказателното производство е било спряно от прокурора на основание чл. 25“.

⁶⁰ Вж. Определение № 648 от 8.12.2015 г. на АС – Пловдив по в. ч. н. д. № 560/2015 г.

⁶¹ В НПК няма изричен текст относно последиците върху мерките за процесуална принуда от спирането на производството от прокурора. В съдебната фаза, и то само в първия стадий, се предвижда, че при спиране на производството съдът се произнася по този въпрос (чл. 251, ал. 2 НПК), от което следва, че действието на мерките може да бъде запазено. В литературата също се посочва, че спирането на производството от прокурора не води до отмяна на мерките за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда. Вж: **Чинова, М.** Досъдебното производство..., с. 469–470. Изключение е налице при спиране на производството на основание, че извършителят на престъплението не е разкрит (чл. 244, ал. 1, т. 2 НПК), при което производството се прекратява спрямо привлечения обвиняем (чл. 244, ал. 2 НПК), което изключва възможността за запазване на действието на мерките за неотклонение, както и по чл. 220, ал. 2, изр. 1 НПК: „Когато обвиняемият придобие имунитет, наказателното производство се спира, като се отменят взетите по отношение на него мерки за процесуална принуда“. **В сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК се включва и задържането на лицето под стража или съответно домашният арест в периодите на спиране на производството, доколкото уредбата не предвижда друго.** Така по отношение на мерките, засягащи в най-висока степен основни права и свободи на обвиняемия, се преодолява констатираната в теорията опасност във връзка с чл. 234, ал. 8 НПК прокурорът „**чрез поредица спираня да продължи до безкрайност времетраенето на мерките за процесуална принуда**“. Вж: **Недева, Е.** Законопроектът за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс в светлината на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи. // *Адвокатски преглед*, 2009, № 10–11, с. 80. Следва обаче да се има предвид, че при изчисляване на срока на взетите по отношение на обвиняемия мерки за процесуална принуда съгласно чл. 234, ал. 8 НПК не се включва единствено периодът, през който производството е било спряно на основание чл. 25 НПК, следователно извън обхвата на правилото остава случаят на спиране по чл. 244, ал. 1, т. 3 НПК – при невъзможност единствен свидетел очевидец да бъде разпитан, включително по делегация, чрез видеоконференция или телефонна конференция.

вание⁶². Правилото относно началния момент на срока по чл. 234, ал. 8 НПК е нелогично и с основание се критикува в теорията⁶³. Необходимостта от разпоредбата на чл. 234, ал. 8 НПК се оспорва и в принципен план, като се посочва, че ако все пак бъде запазена, от нейното приложно поле следва бъдат изключени редица от мерките за процесуална принуда, сред които и задържането под стража, когато е налице непреодолима опасност обвиняемият да извърши престъпление⁶⁴.

Не е в съответствие със закона практиката, според която съдът няма правомощие да констатира изтичането на сроковете по чл. 63, ал. 4 и чл. 234, ал. 8 НПК и да постанови отмяна на мярката за неотклонение⁶⁵. При надхвърляне на срок както по чл. 63, ал. 4, така и по чл. 234, ал. 8 НПК прокурорът е длъжен да разпорежи преустановяване на съответната мярка, но ако не осъществи това, заинтересованите лица винаги могат да се обърнат към съда⁶⁶. В чл. 234, ал. 9 изрично се посочва, че: „Ако прокурорът не изпълни задължението си по ал. 8, мерките за процесуална принуда се отменят по искане на обвиняемия или на неговия защитник от съответния първоинстанционен съд“. Тази разпоредба е конкретно проявление на една от основните процесуални гаранции за правото на защита в наказателния процес – неприкосновеността на личността на гражданите, прокламирана освен в чл. 17 НПК⁶⁷, и на конституционно ниво в чл. 30 от Конституцията на Република България⁶⁸. Задължението на съда е изрично и ясно регламентирано и в разпоредбата на чл. 5, т. 4 ЕКПЧ, съгласно която: „Всеки арес-

туван или лишен от свобода има право да обжалва законосъобразността на своето задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице“, както и в чл. 9, т. 4 от Международния пакт за граждански и политически права⁶⁹, съгласно който: „Всяко лице, лишено от свобода чрез арест или задържане, има право на жалба пред съда, който да се произнесе незабавно върху законността на задържането му и да се разпорежи за освобождаването му, ако задържането е незаконно“. Приемането на противното би означавало, че обвиняемият не разполага с процесуално право, което да му осигурява защита срещу започнало и продължаващо нарушение на разпоредбите относно максималните срокове за задържане под стража и домашен арест от страна на прокурора. Целта на правомощията на съда в досъдебната фаза е именно осъществяването на контрол за законосъобразността на действията на прокурора и разследващите органи. Още при действието на НПК 1974 г. в литературата се посочва, че определението на съда при контрола върху задържането под стража: „е неправоен акт от контролно естество, средство за правна защита на личността, посредством което в даден процесуален момент, при дадена фактическа обстановка се взема становище по законосъобразността на мярката за процесуална принуда, ограничаваша най-силно правата на личността в сферата на наказателното производство“⁷⁰.

⁶² В теорията е изразено и противоположното становище – че ако срокът по чл. 234, ал. 8 НПК изтече преди този по чл. 63, ал. 4 НПК, задържането под стража или съответно домашният арест не следва да бъдат отменени, тъй като тяхната продължителност се определя от специалните норми на чл. 63, ал. 4 и чл. 62, ал. 7 НПК и разпоредбата на чл. 234, ал. 8 НПК е неприложима. Вж: **Милев, С.** Цит. съч., с. 91–92.

⁶³ Вж. **Чинова, М.** Новите положения на досъдебното производство по НПК. С.: Сиела, 2007, с. 106.

⁶⁴ Вж. **Манев, Н.** Развитие на реформата на наказателния процес. С.: Сиела, 2018, с. 104–106.

⁶⁵ Вж. съответно Определение № 471 от 26.10.2011 г. на ОС – Кюстендил по в. ч. н. д. № 532/2011 г. и Определение № 335 от 16.05.2012 г. на ОС – Варна по в. ч. н. д. № 618/2012 г.

⁶⁶ Така и **Шекерджиев, К.** Дистанционно обучение на тема: „Мерки за процесуална принуда“. Част първа: Мерки за неотклонение. Модул № 2..., с. 26.

⁶⁷ Във връзка с правилото на чл. 17, ал. 5 НПК в теорията се отбелязва, че: „Когато бъде уведомен за задържане без съответно разрешение, то съдът или прокурорът трябва да освободи гражданина, ако установи незаконосъобразността на неговото задържане. Държавните процесуални органи следва да осъществят задължението си и без да бъдат сезирани от заинтересуваните лица. Хипотезисът на нормата е твърде широк: без оглед на време, място, орган, който е постановил задържане, основания за задържане и т.н.“ – вж. **Манев, Н.** Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. Второ издание. С.: Сиела, 2018, с. 87.

⁶⁸ ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г.

⁶⁹ Ратифициран с Указ № 1199 на Президиума на Народното събрание от 23.07.1970 г. – ДВ, бр. 60 от 31.07.1970 г. В сила за България от 23.03.1976 г. Издаден от Министерството на външните работи, обн. ДВ, бр. 43 от 28.05.1976 г.

⁷⁰ **Манев, Н.** Съдебното обжалване на мярката за неотклонение „задържане под стража“ и вътрешното убеждение на прокурора. // *Съвременно право*, 1991, № 5, с. 71.

Както беше посочено, най-важната последица от изтичането на срока по чл. 63, ал. 4 НПК е задължението на прокурора незабавно да разпорежи освобождаването на задържания (чл. 63, ал. 5 НПК). От този момент задържането на лицето е незаконно и е основание за търсене на обезщетение по чл. 2, ал. 1, т. 1 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди⁷¹ (ЗОДОВ). Съгласно т. 13 на Тълкувателно решение № 3 от 22.04.2005 г. на ВКС по т. гр. д. № 3/2004 г., ОСГК: „Държавата отговаря за вреди по чл. 2, т. 1 ЗОДВПГ, когато задържането под стража е отменено като незаконно, независимо от развитието на досъдебното и съдебно производство. В тези случаи обезщетението се определя самостоятелно“. Относно последиците от незаконното задържане по отношение на наказанието следва да се приеме, че **правилата на чл. 59 НК намират приложение независимо от нарушаването на срока по чл. 63, ал. 4 и/или по чл. 234, ал. 8 НПК**. Това е единствено възможният извод, доколкото НК говори за зачитане на „времето, през което осъденият е бил задържан или по отношение на него е била взета мярка за неотклонение „домашен арест“⁷².

Предметът на настоящото изложение предполага и кратък анализ на въпроса за **евентуалното установяване на максимални срокове за задържането под стража и домашния**

арест и в съдебната фаза. Такива правила са изцяло непознати на българския наказателен процес. Необходимостта от въвеждането им се подкрепя в теорията, като се изтъква, че е от значение „задържането в цялото наказателно производство, а не само в досъдебната му фаза, да е в разумен срок“⁷³ и че въпреки по-съществените гаранции за правата на гражданите в съдебното производство, то може да продължи неограничено във времето, а местата за задържане са едни и същи в двете фази на процеса и подсъдимият прекарва повече време в тези места, отколкото в съдебната зала⁷⁴. Както се посочва: „Грижата за задържаните следователно би била реална и действителна, ако законодателят **предвижда максимален срок за задържането под стража, без да го ограничава до предварителното производство**“⁷⁵ и „Въпреки че „разумният срок“ на задържането се отчита до постановяване на първоинстанционната присъда, чл. 63, ал. 4 НПК предвижда максимален срок на най-тежката мярка за неотклонение само за досъдебната фаза. Така точно казусите с най-продължителното задържане, засягащо и съдебния стадий на процеса, в нарушение на чл. 13 КЗПЧОС остават без ефикасна вътрешноправна защита“⁷⁶. Правилата с такава насоченост са широко дискутирани и в руската литература⁷⁷.

⁷¹ ДВ, бр. 60 от 5.08.1988 г. Загл. изм. – ДВ, бр. 30 от 11.04.2006 г. Вж. в тази връзка Решение № 156 от 10.05.2006 г. на ВКС по г. д. № 2633/2004 г., IV г. о.: „Основанието за ангажиране на отговорността по чл. 2, т. 1 ЗОДВПГ е обективният факт, че спрямо лицето е било повдигнато обвинение за извършване на престъпление по Наказателния кодекс, а впоследствие е оправдано. Това дава основание на законодателя да квалифицира обвинението като незаконно, независимо че отделните процесуално-следствени действия са били извършени в съответствие със закона и правомощията на разследващия орган... Отговорността за незаконно задържане е самостоятелна и възниква, когато задържането е отменено като незаконно, независимо от развитието на наказателното производство“. От приемането на закона до 2006 г. наименованието му е Закон за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани.

⁷² В този срок се включват и другите хипотези на задържане на лицето, в съответствие с чл. 59, ал. 2 НК. Вж. Мотивите към Законопроекта за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, сигнатура 902-01-5, постъпил на 09.01.2009 г.: „С предложената промяна в чл. 59 се въвежда приспадане при определяне на наказанието на всяко задържане на лицето във връзка с престъплението, за което е осъдено, включително задържането по Закона за Министерството на вътрешните работи или по друг закон. По този начин НК се привежда в съответствие с разпоредбите на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и се намаляват основанията за водене на дела за нарушаване на тези разпоредби пред Съда по правата на човека в Страсбург.“

⁷³ **Маринова, Г.** Мярката за неотклонение..., с. 119.

⁷⁴ **Трендафилова, Е., И. Цонков.** Цит. съч., с. 40.

⁷⁵ **Трендафилова, Е.** Измененията и допълненията на НПК от август 1997 година и по-важните въпроси, които те поставят. // **Хинова, Т.** (съст. и ред.) *Нови положения в наказателното законодателство. Сборник доклади от научно-практическа конференция*. Варна: Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, 1999, с. 55.

⁷⁶ **Екимджиев, М.** Решението на Европейския съд по правата на човека по делото *Константин Бочев* и нуждата от промени в Наказателно-процесуалния кодекс. // *Адвокатски преглед*, 2008, № 11–12, с. 41.

⁷⁷ Съгласно чл. 255, ал. 2 УПК от постъпването на делото в съда до постановяването на присъдата задържането под стража на подсъдимия не може да трае повече от 6 месеца, но съгласно ал. 3 при делата за определени категории

Установяването на максимални срокове на задържането е въпрос, който се решава на ниво национално законодателство. Разумният срок по чл. 5, т. 3 ЕКПЧ може да бъде спазван по всяко наказателно дело и без вътрешната уредба да предвижда конкретни правила в тази насока, а може и да бъде нарушен, въпреки че такива правила съществуват и са били спазени, в зависимост от особеностите на конкретното дело⁷⁸. За законността на задържането наличието на обосновано предположение, че задържаното лице е извършило престъпление, е условие *sine qua non*, като след изтичането на определен период то спира да бъде достатъчно и трябва да бъдат налице

„релевантни“ и „достатъчни“ основания за продължаването на задържането⁷⁹. Необходимо е също продължаването на предварителното задържане действително да следва от обществен интерес като изискване, независимо от презумпцията за невиновност, което да надделява над правилото за зачитане на личната свобода по чл. 5 от ЕКПЧ⁸⁰. В практиката си ЕСПЧ формулира четири основни приемливи причини за отказ от освобождаване под гаранция на задържаното лице – рисковете от: укриване; намеса в хода на съдебния процес; извършване на престъпление; причиняване на нарушение на обществен интерес⁸¹.

престъпления срокът може да бъде продължаван неограничен брой пъти, като всяко отделно продължение не може да надвишава три месеца. Втората от посочените разпоредби е критикувана от множество автори. Вж. например: Семенцов, В. А., А. П. Шереметъев. Начало и окончание разумного срока в уголовном судопроизводстве. // *Общество и право*, 2010, № 5, с. 174–175; Шереметъев, А. П. Об ограничении чрезмерной длительности уголовного судопроизводства и срока содержания обвиняемого под стражей. // *Российский юридический журнал*, 2012, № 6, с. 141–145; Хапаев, И. М. Сроки содержания под стражей подсудимого. // *Северо-Кавказский юридический вестник*, 2013, № 2, с. 76–81; Насонова, И. А., Ю. К. Владимировна. О разумном сроке содержания лица под стражей в уголовном судопроизводстве. // *Вестник Воронежского института МВД России*, 2017, № 3, с. 119.

⁷⁸ Вж. в този смисъл и Macovei, M. The Right to Liberty and Security of the Person. A Guide to the Implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg, Council of Europe, 2004, p. 35. Следва да се има предвид, че в разглеждания аспект правоприлагането не може да компенсира липсата на нормативни правила. Вж. например изразеното във връзка със сходен въпрос в литературата становище: „Вярно е, че изискването за своевременно изправяне пред съд по смисъла на чл. 5, т. 3 ЕКЗПЧ може да бъде осигурено и без да се променя законодателството ни, а само практиката по прилагането на чл. 64, ал. 2 от НПК. Достатъчно е прокурорските органи да не изчакват последните часове от изтичането на законовия срок от 72 часа и едва тогава да правят искането до съда за вземането на мярката за неотклонение „задържане под стража“ или едва тогава да предприемат освобождаването на лицето. Но за европейските юрисдикционни органи са важни и значими *законовите гаранции*, особено когато става въпрос за принудителни мерки“. Чинова, М. Някои идеи за рационализиране на досъдебната дейност по НПК. // *Съвременни предизвикателства пред наказателното законодателство. Сборник доклади от Международната научна конференция, посветена на 50 години от влизането в сила на Наказателния кодекс от 1968 г., проведена в София на 8–9 май 2018 г.* С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 76.

⁷⁹ Вж. например Van der Tang v. Spain, Application no. 19382/92, 13.07.1995, § 55; Muller v. France, Application no. 21802/93, 17.03.1997, § 35; Contrada v. Italy, Application no. 27143/95, 24.08.1998, § 54; Labita v. Italy, Application no. 26772/95, 6.04.2000, § 153; Popov v. Bulgaria, Application no. 48137/99, 1.12.2005, § 43; McKay v. The United Kingdom, Grand Chamber, Application no. 543/03, 3.10.2006, § 44; Idalov v. Russia, Grand Chamber, Application no. 5826/03, 22.05.2012, § 140; Dubinskiy v. Russia, Application no. 48929/08, 3.07.2014, § 59, както и García, J. Á., A. Q. Jiménez. European Convention Protection of the Rights to Liberty and Security: A Minimum European Standard (Art. 5 ECHR). // Roca, J. G., Santolaya, P. (eds.) *Europe of Rights: A Compendium on the European Convention of Human Rights*. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, pp. 135–139.

⁸⁰ Вж. например Kudia v. Poland, Application no. 30210/96, 26.10.2000, § 110; McKay v. The United Kingdom, Grand Chamber, Application no. 543/03, 3.10.2006, § 42; Chraidi v. Germany, Application no. 65655/01, 26.10.2006, § 35; Bykov v. Russia, Grand Chamber, Application no. 4378/02, 10.03.2009, § 62; Magee and Others v. The United Kingdom, Applications nos. 26289/12, 29062/12 and 29891/12, 12.05.2015, § 87.

⁸¹ Вж. например Smirnova v. Russia, Applications nos. 46133/99 and 48183/99, 24.07.2003, § 59; Czarniecki v. Poland, Application no. 75112/01, 28.07.2005, § 37; Becciev v. Moldova, Application no. 9190/03, 4.10.2005, § 57; Khudobin v. Russia, Application no. 59696/00, 26.10.2006, § 104; Özden Bilgin v. Turkey, Application no. 8610/02, 14.07.2007, § 30; Karoly v. Romania, Application no. 33682/05, 11.02.2014, § 17, както и Лич, Ф., Ш. Льюис-Энтони, Д. И. Страйстеану, Д. Ведерникова. Право на свобода и личную неприкосновенность в рамках Европейской конвенции о защите прав человека (статья 5). Council of Europe, INTERIGHTS, 2008, с. 39–43; Харис, Д., М. О’Бойл, Ед Бейтс, К. Бъккли. Право на Европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015, с. 407–410; Esser, R. Article 5 ECHR – Arrest and Pre-Trial Detention, ECtHR – Case Studies Concerning Bulgaria and Germany. // *Наказателното законодателство – традиции и перспективи. Сборник доклади*. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2016, с. 96.

Няма срок на задържане, независимо колко продължителен, ненадхвърлянето на който да гарантира неговата разумност. Европейският съд по правата на човека е категоричен, че основанията за всяко задържане, независимо за колко кратък срок, трябва да бъдат убедително доказани от властите⁸². При определянето на разумността на срока се отчита периодът от задържането до постановяването на първоинстанционната присъда⁸³, а ако контролната инстанция отмени присъдата и върне делото за ново разглеждане, се включва и периодът от отмяната до постановяването на новата присъда⁸⁴, но не и този между постановяването на първоначалната присъда и отмяната ѝ⁸⁵. Следователно кодексът предвижда максимална продължителност на задържането само за някои от етапите на производството, формиращи релевантния период. Правилото на чл. 22, ал. 3 НПК, че: „Делата, по които обвиняемият е задържан под стража, се разследват, разглеждат и решават с предимство пред останалите дела“, не е от естество самостоятелно да преодолее така очертаната слабост на правната уредба. На тази основа е логично разглежданата гаранция за разумността на срока да обхване и първите два стадия на съдебното производство. В тази насока следва да бъде споделена практи-

ката на съдилищата, които отчитат необходимостта надхвърлянето на разумния срок в конкретно производство да бъде компенсирано с прилагането на чл. 55, ал. 1, т. 1 НК, приравнявайки последиците от нарушението на държавата на правото на съответното лице за разглеждане на делото му в разумен срок на наличието на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства⁸⁶.

При евентуално изменение на законодателството в посочения смисъл следва да бъдат отчетени следните особености:

– съдебното производство в множество хипотези е по-продължително от досъдебното. Причините за това са различни – отлагането на съдебните заседания, пренатовареността на съдилищата, влиянието на проявлението на всички основни принципи на наказателния процес върху процесуалната дейност и други;

– въвеждането на такива срокове би означавало, че дори да са налице убедителни доказателства, че съществува реална опасност подсъдимият да се укрие или да извърши престъпление, след изтичане на съответния срок ръководно-решаващият орган – съдът – би бил длъжен да го освободи. Това положение е идентично в досъдебната фаза, но при нея възможностите за целенасочено забавяне на производството от страна

⁸² Вж. например Shishkov v. Bulgaria, Application no. 38822/97, 9.01.2003, § 66; Belchev v. Bulgaria, Application no. 39270/98, 8.04.2004, § 82; Sarban v. Moldova, Application no. 3456/05, 4.10.2005, § 97; Castravet v. Moldova, Application no. 23393/05, 13.03.2007, § 33; Tase v. Romania, Application no. 29761/02, 10.06.2008, § 40; Khayredinov v. Ukraine, Application no. 38717/04, 14.10.2010, § 38; Idalov v. Russia, Grand Chamber, Application no. 5826/03, 22.05.2012, § 140; Dubinskiy v. Russia, Application no. 48929/08, 3.07.2014, § 59; Buzadji v. The Republic of Moldova, Grand Chamber, Application no. 23755/07, 5.07.2016, § 87; Ignatov v. Ukraine, Application no. 40583/15, 15.12.2016, § 41.

⁸³ Вж. например Wemhoff v. Germany, Application no. 2122/64, 27.06.1968, § 9; Labita v. Italy, Application no. 26772/95, 6.04.2000, § 147; Kalashnikov v. Russia, Application no. 47095/99, 15.07.2002, § 110; Matwiejczuk v. Poland, Application no. 37641/97, 2.12.2003, § 70; Tendik and Others v. Turkey, Application no. 23188/02, 22.12.2005, § 19; Solmaz v. Turkey, Application no. 27561/02, 16.01.2007, § 23–24; Tonderys v. Poland, Application no. 14382/04, 10.07.2007, § 29; Elsner v. Austria (No. 1), Applications nos. 15710/07, 31805/07, 36230/07, 40937/07 17239/08 and 41402/08, 24.05.2011, § 137, както и **Ненков, Р.** Още по въпроса за мярката за неотклонение „задържане под стража“ по НПК и изискванията на международните договори, инкорпорирани във вътрешното законодателство по реда на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България. // *Съдебна практика. Върховен касационен съд. Върховен административен съд*, 1997, № 3–4, с. 13; **Туманов, В. А., Л. М. Энтин** (ред.) Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения. Москва: Норма, 2002, с. 65.

⁸⁴ Punzelt v. The Czech Republic, Application no. 31315/96, 25.04.2000, § 80–82.

⁸⁵ I. A. v. France, Application no. 28213/95, 23.09.1998, § 98.

⁸⁶ В този смисъл вж. Решение № 545 от 5.10.2004 г. на ВКС по н. д. № 72/2004 г., III н. о.; Решение № 50 от 10.03.2009 г. на ВКС по н. д. № 734/2008 г., I н. о., НК; Решение № 183 от 23.04.2010 г. на ВКС по н. д. № /2010 г., I н. о., НК; Решение № 62 от 07.02.2011 г. на ВКС по н. д. № 806/2010 г., III н. о., НК; Решение № 177 от 6.11.2012 г. на АС – Пловдив по в. н. о. х. д. № 340/2012 г.; Присъда от 30.04.2013 г. на СРС по н. о. х. д. № 2180/2009 г., ОС – София по в. н. о. х. д. № 65/2013 г.; Решение № 102 от 19.09.2013 г. на ОС – София по в. н. о. х. д. № 65/2013 г.; Решение № 257 от 2.11.2015 г. на ОС – Пловдив по в. н. о. х. д. № 349/2015 г.; Присъда № 266 от 15.10.2015 г. на СГС по в. н. о. х. д. № 2603/2015 г.; Присъда № 122 от 26.03.2015 г. на РС – Пловдив по н. о. х. д. № 5690/2014 г. и др. Относно другото възможно средство за компенсация – обезщетение за нарушеното право – освен правилата на ЗОДОВ, са приложими и разпоредбите на Глава трета „А“ от Закона за съдебната власт (ДВ, бр. 64 от 7.08.2007 г.), въведени със Закона за изменение и допълнение на Закона за съдебната власт, ДВ, бр. 50 от 3.07.2012 г.

на участници в него са по-ограничени в редица отношения, а е налице съществена разлика предвид това, че няма внесен обвинителен акт, предложение за освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание или предложение за споразумение за решаване на делото – не е достигната категорична убеденост на прокурора относно наличието на предпоставките за осъществяване на наказателната отговорност на обвиняемия;

– необходимо е да се запази възприетото и понастоящем от законодателя правило относно съобразяването на максималния срок на задържането с предвиденото наказание. В теорията е изразено несъгласие с обвързването на срока на задържането с тежестта на повдигнатото обвинение, като се посочва, че то противоречи на презумпцията за невинност⁸⁷. Следва да се има предвид, че съгласно константната практика на ЕСПЧ наличието на опасност от укриване на обвиняемия като основание за продължаване на задържането се преценява именно въз основа на наказанието, което може да бъде наложено, макар и *задължително в съчетание с други фактори (курсивът наш)*⁸⁸. Затова е по-коректно да се посочи, че тежестта на наказанието, предвидено за процесното деяние, не може *сама по себе си* да обуслови задържането под стража и неговата продължителност⁸⁹. Сроковете по чл. 63, ал. 4 НПК нямат отношение към изискването за отделна преценка при вземането, изменението и отмяната на мерките за неотклонение по всяко конкретно дело, а определят максималната продължителност на задържането под стража и домашния арест, която може да бъде достигната единствено при наличието на всички предвидени в закона предпоставки. Освен това предвиденото наказание е определящо и за

сроковете по чл. 234, ал. 8 и чл. 368 НПК. От тези положения следва и липсата на противоречие между посоченото правило и презумпцията за невинност. В същата насока е и Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 г. относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство⁹⁰: „Презумпцията за невинност би била нарушена, ако в публични изявления на публични органи или съдебни решения, различни от решенията относно вината, заподозреният или обвиняемият бъде представен като виновен, докато вината му не бъде установена в съответствие със закона. Такива изявления и съдебни решения не следва да създават впечатлението, че това лице е виново. Това не следва да засяга актовете на обвинението, които имат за цел да докажат вината на заподозрения или обвиняемия, като например обвинителния акт, и не засяга съдебните решения, в резултат на които влиза в сила условна присъда, при условие че е спазено правото на защита. *Това също така не следва да засяга предварителните решения от процесуално естество, които са взети от съдебни или други компетентни органи и се основават на подозрения или елементи на уличаващи доказателства, като например решения за предварително задържане, при условие че тези решения не представят заподозрения или обвиняемия като виновен (курсивът наш)*“⁹¹;

– своеобразно значение при решаването на посочените въпроси имат и въведените през 2017 г. правила по Глава двадесет и шеста НПК – „Ускоряване на наказателното производство“ – в частта

⁸⁷ Вж. **Екимджиев, М.** Задържането под стража..., с. 20–21.

⁸⁸ Вж. например *Neumeister v. Austria*, Application no. 1936/63, 27.06.1968, § 10; *Letellier v. France*, Application no. 12369/86, 26.06.1991, § 43; *W. v. Switzerland*, Application no. 14379/88, 26.01.1993, § 33; *Yapci and Sargin v. Turkey*, Applications nos. 16419/90 and 16426/90, 8.06.1995, § 52; *Ilijkov v. Bulgaria*, Application no. 33977/96, 26.07.2001, § 80–81; *Smirnova v. Russia*, Applications nos. 46133/99 and 48183/99, 24.07.2003, § 60; *Becciev v. Moldova*, Application no. 9190/03, 4.10.2005, § 58; *Merabishvili v. Georgia*, Grand Chamber, Application no. 72508/13, 28.11.2017, § 223.

⁸⁹ Вж. **Манев, Н.** Прокуратурата на Република България и борбата с корупционната престъпност – състояние и законодателни проблеми. // *Противодействие на корупцията и съдебната система. Прокуратурата – състояние и законодателни проблеми*. С.: Асоциация „Прозрачност без граници“, 2004, с. 31–32; **Манев, Н.** Новелизация на наказателно-процесуалната система с новия НПК. Второ преработено и допълнено издание. С.: Ромина, 2008, с. 35.

⁹⁰ OJ L 65, 11.3.2016 г.

⁹¹ За съотношението между предварителното задържане и презумпцията за невинност вж. по-подробно: **Stevens, L.** Pre-Trial Detention: The Presumption of Innocence and Article 5 of the European Convention on Human Rights Cannot and Does Not Limit Its Increasing Use. // *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2009, No. 17, pp. 165–180.

им относно съдебното производство⁹², влиянието на които върху бързината на процеса ще бъде установено в практическата процесуална дейност.

При въвеждането на максимална продължителност на задържането под стража и домашния арест са принципно възможни два подхода: 1) определянето на максимални срокове за двете фази на процеса поотделно; 2) предвиждането на общи срокове, които не могат да бъдат надхвърляни независимо от движението на делото. Вторият вариант се подкрепя в теорията, като се изтъква необходимостта от превръщането на предвидените в НПК срокове в „абсолютни, т.е. обвързващи и двете наказателно-процесуални фази“⁹³ и от установяването на „решаващ фиксиран срок на задържането, независимо от особеностите на конкретното дело“⁹⁴. За този подход има сериозни съображения, произтичащи от обстоятелството, че и в двете фази на процеса задържането под стража има едно и също съдържание (съответно едни и същи права на обвиняемия се охраняват срещу прекомерно продължително ограничаване), взема се от един и същ орган и при едни и същи предпоставки⁹⁵.

В заключение ще обобщим, че максималните срокове на задържането под стража и домашния арест в досъдебното производство по наказателни дела са важна гаранция за спазване на изискването по чл. 5, т. 3 ЕКПЧ за разумен срок на задържането. Необходими са обаче някои изменения в НПК, които да осигурят в още по-голяма степен пълноценната реализация на това право на обвиняемия, най-същественото от които е установяването на такива правила и за съдебната фаза. Предвид изяснените по-горе изисквания, произтичащи от практиката на ЕСПЧ, е логично тези срокове да обхващат периода от образуването на съдебното производство до постановяването на първоинстанционната присъда, а след този момент, освен при връщане на делото, се прилагат правилата на чл. 309 НПК.

БИБЛИОГРАФИЯ

Авдеев, В. Н. Процессуальные сроки содержания под стражей на стадии предварительного расследования. Калининград, 1999. // **Avdeev, V. N.** Protsessualnyye stroki sodержaniya pod strazhey na stadii predvaritelnogo rassledovaniya. Kaliningrad, 1999.

Ахминова, Ю. Ю. Домашний арест как мера пресечения: проблемы избрания и реализации на стадии предварительного расследования. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2017. // **Ahminova, Yu. Yu.** Domashniy arest kak mera presecheniya: problemy izbraniya i realizatsii na stadii predvaritelnogo rassledovaniya. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Sankt-Peterburg, 2017.

Балканска, А. Измененията на Наказателно-процесуалния кодекс относно мерките за процесуална принуда. // *Бюлетин на Асоциацията на прокурорите в България*, 2000, № 1. // **Balkanska, A.** Izmeneniyata na Nakazatelno-protsesualnia kodeks otnosno merkite za protsesualna prinuda. // *Byuletin na Asotsiatsiyata na prokurorite v Bulgaria*, 2000, № 1.

Бояджиев, Н. Относно „полицейското задържане“ и съдебния контрол върху него. // *Административно правосъдие*, 2002, № 3. // **Boyadzhiev, N.** Otnosno „politseyskoto zadarzhane“ i sadebniya kontrol varhu nego. // *Administrativno pravosadie*, 2002, № 3.

Вучков, В. Досъдебното наказателно производство: перспективи на развитие. // **Марков, Р., Константинов, Е.** (ред.) *Роля и място на МВР в досъдебното производство*. С.: ГорексПрес, 2005. // **Vuchkov, V.** Dosadebnoto nakazatelno proizvodstvo: perspektivi na razvitie. // **Markov, R., Konstantinov, E.** (red.) *Rolya i myasto na MVR v dosadebnoto proizvodstvo*. С.: GoreksPres, 2005.

Вучков, В. Проблеми на производството по чл. 409–414 НПК. // *Съвременно право*, 1998, № 4. // **Vuchkov, V.** Problemi na proizvodstvoto po chl. 409–414 NPK. // *Savremenno pravo*, 1998, № 4.

Гиргинов, А. Наказателноотговорни лица. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995. // **Girginov, A.** Nakazatelnootgovorni litsa. С.: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 1995.

⁹² Вж. § 82–83 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 63 от 4.08.2017 г.).

⁹³ **Вучков, В.** Досъдебното наказателно производство: перспективи на развитие. // **Марков, Р., Константинов, Е.** (ред.) *Роля и място на МВР в досъдебното производство*. С.: ГорексПрес, 2005, с. 82.

⁹⁴ **Trendafilova, E.** Criminal Procedure in Bulgaria. // **Frankowski, S., Stefan III, P. B.** (eds.) *Legal Reform in Post-Communist Europe*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 321.

⁹⁵ Кае се до предпоставките по чл. 63, ал. 1 НПК. Разбира се, в хода на производството е възможна промяна, например от реална опасност обвиняемият да се укрие към реална опасност да извърши престъпление.

Глухова, Е. В., Т. В. Попова. Европейският суд по правам человека о российском правовом институте избрания, продления меры пресечения в виде заключения под стражу и сроках содержания: постановка проблемы. // *Правопорядок: история, теория, практика*, 2017, № 3. // **Gluhova, E. V., T. V. Popova.** Evropeyskiy sud po pravam cheloveka o rossiyskom pravovom institute izbrania, prodlenia mery presechenia v vide zaklyucheniya pod strazhu i srokah sodержaniya: postanovka problemy. // *Pravoporyadok: istoria, teoria, praktika*, 2017, № 3.

Гомиен, Д. Кратко ръководство по Европейската конвенция за правата на човека. С.: Съвет на Европа, Информационен и документационен център, 1995. // **Gomien, D.** Kratko rakovodstvo po Evropeyskata konventsia za pravata na choveka. S.: Savet na Evropa, Informatsionen i dokumentatsionen tsentar, 1995.

Гочев, М. (ред.) Процедури по НПК. С.: Сиела, 2005. // **Gochev, M.** (red.) Protседuri po NPK. S.: Siela, 2005.

Димитров, Д. Й. Мерки за неотклонение на непълнолетни обвиняеми. // *Социалистическо право*, 1976, № 10–11. // **Dimitrov, D. Y.** Merki za neotklonenie na nepalnoletni obvinyaemi. // *Sotsialisticheskо право*, 1976, № 10–11.

Доковска, Д. (ред.) В помощ на задържания от полицията и на обвиняемия в досъдебното производство. С.: Институт „Отворено общество“ – София, 2018. // **Dokovska, D.** (red.) V pomoshht na zadarzhania ot politsiyata i na obvinyaemia v dosadebnoto proizvodstvo. S.: Institut „Otvoreno obshtestvo“ – Sofia, 2018.

Екимджиев, М. Задържането под стража след промените в НПК от 12 август 1997 г. и неговото съотношение с изискванията за „разумен срок“ по чл. 5 § 3 от ЕКПЧ и процедурата „habeas corpus“. // *Правата на човека*, 1997, № 4. // **Ekimdzhiiev, M.** Zadarzhaneto pod strazha sled promenite v NPK ot 12 avgust 1997 g. i negovoto saotnoshenie s iziskvaniyata za „razumen srok“ po chl. 5 § 3 ot EKPCh i protsedurata „habeas corpus“. // *Pravata na choveka*, 1997, № 4.

Екимджиев, М. Решението на Европейския съд по правата на човека по делото *Константин Бочев* и нуждата от промени в Наказателно-процесуалния кодекс. // *Адвокатски преглед*, 2008, № 11–12. // **Ekimdzhiiev, M.** Reshenieto na Evropeyskia sad po pravata na choveka po deloto *Konstantin Bochev* i nuzhdata ot promenite v Nakazatelno-protsesualnia kodeks. // *Advokatski preglad*, 2008, № 11–12.

Иванов, Х. Положението на задържаните. // **Константинов, Е. Паликарски, М.** (съст. и ред.) *Актуални проблеми на следствените арести*. С.: ГорексПрес, 2001. // **Ivanov, H.** Polozhenieto na zadarzhanite. // **Konstantinov, E. Palikarski, M.** (sast. i red.) *Aktualni problemi na sledstvenite aresti*. S.: GoreksPres, 2001.

Калайджиева, З. Положението на задържаните в България. // *Правата на човека*, 1997, № 1. // **Kalaydzhieva, Z.** Polozhenieto na zadarzhanite v Bulgaria. // *Pravata na choveka*, 1997, № 1.

Калпакчиев, К. Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. //

Ненков, Р. (ред.) *Помагало по наказателно процесуално право за кандидати за младши съдии*. С.: Национален институт на правосъдието, 2014. // **Kalpakchiev, K.** Osobeni pravila za razglezhdane na dela za prestaplenia, izvarsheni ot nepalnoletni. // **Nenkov, R.** (red.) *Pomagalo po nakazatelno protsesualno право za kandidati za mladshi sadii*. S.: Natsionalen institut na pravosa-dieto, 2014.

Карцева, А. И. Особенности исчисления сроков содержания под стражей. // *Вестник Краснодарского университета МВД России*, 2010, № 2. // **Kartseva, A. I.** Osobennosti ischislenia srokov sodержaniya pod strazhey. // *Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii*, 2010, № 2.

Карягина, О. В. Проблемы и перспективы законодательной регламентации предельного срока содержания обвиняемых под стражей. // *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*, 2015, № 11. // **Karyagina, O. V.** Problemy i perspektivy zakonodatelynoy reglamentatsii predelynogo sroka sodержaniya obvinyaemyh pod strazhey. // *Gumanitarnye, sotsialno-ekonomicheskie i obshtestvennye nauki*, 2015, № 11.

Кочев, К. Нови изменения и допълнения на НПК. // *Съвременно право*, 1990, № 1. // **Kochev, K.** Novi izmeneniya i dopalneniya na NPK. // *Savremenno право*, 1990, № 1.

Лич, Ф., Ш. Льюис-Энтони, Д. И. Страйстеану, Д. Ведерникова. Право на свобода и личную неприкосновенность в рамках Европейской конвенции о защите прав человека (статья 5). Council of Europe, INTERRIGHTS, 2008. // **Lich, F., Sh. Lyyuis-Ėntoni, D. I. Straysteanu, D. Vedernikova.** Pravo na svobodu i lichnyuyu neprikosnovennosty v ramkah Evropeyskoy konventsii o zashtite prav cheloveka (statyya 5). Council of Europe, INTERRIGHTS, 2008.

Манев, Н. Взаимодействие на органите на предварителното разследване. // **Константинов, Е., Манев, Н.** (ред.) *Наказателно правоприлагане и борба с престъпността: законодателни промени и процесуална практика*. С.: ГорексПрес, 2005. // **Manev, N.** Vzaimodeystvie na organite na predvaritelnoto razsledvane. // **Konstantinov, E., Manev, N.** (red.) *Nakazatelno pravoprilagane i borba s prestapnostta: zakonodatelni promeni i protsesualna praktika*. S.: GoreksPres, 2005.

Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. Второ издание. С.: Сиела, 2018. // **Manev, N.** Nakazatelno-protsesualno право. Rakovodstvo za studenti. Vtoro izdanie. S.: Siela, 2018.

Манев, Н. Новелизация на наказателно-процесуалната система с новия НПК. Второ преработено и допълнено издание. С.: Ромина, 2008. // **Manev, N.** Novelizatsia na nakazatelno-protsesualnata sistema s novia NPK. Vtoro preraboteno i dopalнено izdanie. S.: Romina, 2008.

Манев, Н. Нови аспекти на задържането по Наказателно-процесуалния кодекс. // *Научни известия на Югозападния университет „Неофит Рилски“*. Правно-исторически факултет. Година II. Книга 1. Благоевград: Университетско издателство „Неофит

- Рилски“, 2006. // **Manev, N.** Novi aspekti na zadarzhaneto po Nakazatelno-protseusualnia kodeks. // *Nauchni izvestia na Yugozapadnia universitet „Neofit Rilski“*. Pravno-istoricheski fakultet. Godina II. Kniga 1. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo „Neofit Rilski“, 2006.
- Манев, Н.** Нови изменения и допълнения на Наказателно-процесуалния кодекс. С.: Ромина, 2001. // **Manev, N.** Novi izmenenia i dopalnenia na Nakazatelno-protseusualnia kodeks. S.: Romina, 2001.
- Манев, Н.** Прилагане на мярка за неотклонение „задържане под стража“ в досъдебното производство според изискванията на Европейската конвенция за правата на човека. // *Сборник лекции по наказателно право и процес по проект „Обучение и квалификация на прокурори и следователи 2001–2002 г.“*. Варна: Правна инициатива за обучение и развитие, 2002. // **Manev, N.** Prilagane na myarka za neotklonenie „zadarzhane pod strazha“ v dosadebnoto proizvodstvo spored iziskvaniyata na Evropeyskata konventsia za pravata na choveka. // *Sbornik lektzii po nakazatelno pravo i protses po projekt „Obuchenie i kvalifikatsia na prokurori i sledovateli 2001–2002 g.“*. Varna: Pravna initsiativa za obuchenie i razvitie, 2002.
- Манев, Н.** Прокуратурата на Република България и борбата с корупционната престъпност – състояние и законодателни проблеми. // *Противодействие на корупцията и съдебната система. Прокуратурата – състояние и законодателни проблеми*. С.: Асоциация „Прозрачност без граници“, 2004. // **Manev, N.** Prokuraturata na Republika Bulgaria i borbata s koruptsionnata prestapnost – sastoyanie i zakonodatelni problemi. // *Protivodeystvie na koruptsiyata i sadebnata sistema. Prokuraturata – sastoyanie i zakonodatelni problemi*. S.: Asotsiatsia „Prozrachnost bez granitsi“, 2004.
- Манев, Н.** Промените в Наказателно-процесуалния кодекс от 2003 г. по досъдебното производство. // *Правна мисъл*, 2004, № 2. // **Manev, N.** Promenite v Nakazatelno-protseusualnia kodeks ot 2003 g. po dosadebnoto proizvodstvo. // *Pravna misal*, 2004, № 2.
- Манев, Н.** Развитие на реформата на наказателния процес. С.: Сиела, 2018. // **Manev, N.** Razvitie na reformata na nakazatelnia protses. S.: Siela, 2018.
- Манев, Н.** Съдебното обжалване на мярката за неотклонение „задържане под стража“ и вътрешното убеждение на прокурора. // *Съвременно право*, 1991, № 5. // **Manev, N.** Sadebnoto obzhalvane na myarkata za neotklonenie „zadarzhane pod strazha“ i vatreshното ubezhdenie na prokurora. // *Savremenno pravo*, 1991, № 5.
- Маринова, Г.** Арест и задържане под стража в американския наказателен процес. // *Съвременно право*, 2004, № 3. // **Marinova, G.** Arest i zadarzhane pod strazha v amerikanskia nakazatelen protses. // *Savremenno pravo*, 2004, № 3.
- Маринова, Г.** Мярката за неотклонение задържане под стража. // *Научни трудове на Института за правни науки*. Том I. С.: Българска академия на науките, 2004. // **Marinova, G.** Myarkata za neotklonenie zadarzhane pod strazha. // *Nauchni trudove na Instituta za pravni nauki*. Том I. С.: Balgarska akademia na naukite, 2004.
- Маринова, Г.** Мярката задържане под стража в производството по предаване на лица, извършили престъпление. // *Правна мисъл*, 2004, № 1. // **Marinova, G.** Myarkata zadarzhane pod strazha v proizvodstvoto po predavane na litsa, izvarshili prestaplenie. // *Pravna misal*, 2004, № 1.
- Маринова, Г.** Същност и особености на мярката за неотклонение задържане под стража. // *Правна мисъл*, 2005, № 1. // **Marinova, G.** Sashtnost i osobenosti na myarkata za neotklonenie zadarzhane pod strazha. // *Pravna misal*, 2005, № 1.
- Маринова, Г.** Уредбата на мерките за неотклонение в НПК. // *Общество и право*, 2012, № 4. // **Marinova, G.** Uredbata na merkite za neotklonenie v NPK. // *Obshtestvo i pravo*, 2012, № 4.
- Маслов, И.** Сроки содержания под стражей в свете решений Европейского суда по правам человека. // *Законность*, 2009, № 11. // **Maslov, I.** Sroki soderzhania pod strazhey v svete resheniy Evropeyskogo suda po pravam cheloveka. // *Zakonmosty*, 2009, № 11.
- Мельников, В. Ю.** Обеспечение и защита прав человека при применении мер процессуального принуждения в досудебном производстве Российской Федерации. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2014. // **Melnykov, V. Yu.** Obespechenie i zashtita prav cheloveka pri primenenii mer protsessualnogo prinuzhdenia v dosudebnom proizvodstve Rossiyskoy Federatsii. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni doktora yuridicheskikh nauk. Moskva, 2014.
- Милев, С.** За правомощието на прокурора да отменя мерките за процесуална принуда в досъдебното производство. // *Норма*, 2016, № 6. // **Milev, S.** Za pravomoshtieto na prokurora da otmenya merkite za protseusualna prinuda v dosadebnoto proizvodstvo. // *Norma*, 2016, № 6.
- Насонова, И. А., Ю. К. Владимирова.** О разумном сроке содержания лица под стражей в уголовном судопроизводстве. // *Вестник Воронежского института МВД России*, 2017, № 3. // **Nasonova, I. A., Yu. K. Vladimirova.** O razumnom sroke soderzhania litsa pod strazhey v ugovolnom sudoproizvodstve. // *Vestnik Voronezhskogo instituta MVD Rossii*, 2017, № 3.
- Недева, Е.** Законопроектът за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс в светлината на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи. // *Адвокатски преглед*, 2009, № 10–11. // **Nedeva, E.** Zakonoproektat za izmenenie i dopalnenie na Nakazatelno-protseusualnia kodeks v svetlinata na Konventsiyata za zashtita na pravata na choveka i osnovnite svobodni. // *Advokatski preglad*, 2009, № 10–11.
- Ненков, Р.** Мярката за неотклонение „задържане под стража“ по НПК и изискванията на международните договори. // *Съвременно право*, 1997, № 2. // **Nenkov, R.** Myarkata za neotklonenie „zadarzhane pod strazha“ po NPK i iziskvaniyata na mezhdunarodnite dogovori. // *Savremenno pravo*, 1997, № 2.

Ненков, Р. Новото в съдебното производство според новия Наказателно-процесуален кодекс (кратък преглед). // *Адвокатски преглед*, 2006, № 1. // **Neukov, R.** Novoto v sadebnoto proizvodstvo spored novia Nakazatelno-protsesualen kodeks (kratak pregled). // *Advokatski pregled*, 2006, № 1.

Ненков, Р. Още за задържането под стража след промените в НПК от 1997 година. // *Правата на човека*, 1998, № 1. // **Neukov, R.** Oshte za zadarzhaneto pod strazha sled promenite v NPK ot 1997 godina. // *Pravata na choveka*, 1998, № 1.

Ненков, Р. Още по въпроса за мярката за неотклонение „задържане под стража“ по НПК и изискванията на международните договори, инкорпорирани във вътрешното законодателство по реда на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България. // *Съдебна практика. Върховен касационен съд. Върховен административен съд*, 1997, № 3–4. // **Neukov, R.** Oshte po vaprosa za myarkata za neotklonenie „zadarzhaneto pod strazha“ po NPK i iziskvaniyata na mezhdunarodnite dogovori, inkorporirani vav vatreshnoto zakonodatelstvo po reda na chl. 5, al. 4 ot Konstitutsiyata na Republika Bulgaria. // *Sadebna praktika. Varhoven kasatsionen sad. Varhoven administrativen sad*, 1997, № 3–4.

Орлов, Р. В. Применение заключения под стражу в качестве меры пресечения на предварительном расследовании в российском уголовном судопроизводстве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Иркутск, 2008. // **Orlov, R. V.** Primenenie zaklyuchenia pod strazhu v kachestve mery presechenia na predvaritelnyom rassledovanii v rossiyskom ugovolnom sudoproizvodstve. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Irkutsk, 2008.

Паликарски, М. Положение на задържаните под стража в следствените арести. // **Константинов, Е., Паликарски, М.** (съст. и ред.) *Актуални проблеми на следствените арести*. С.: ГорексПрес, 2001. // **Palikarski, M.** Polozhenie na zadarzhanite pod strazha v sledstvenite aresti. // **Konstantinov, E., Palikarski, M.** (sast. i red.) *Aktualni problemi na sledstvenite aresti*. S.: GoreksPres, 2001.

Петров, С. Вземане на мерките за неотклонение „задържане под стража“ и „домашен арест“ и съдебен контрол върху изпълнението им. Проявления на принципа „habeas corpus“. // *Бюлетин на Асоциацията на прокурорите в България*, 2010, № 3. // **Petrov, S.** Vzemaneto na merkite za neotklonenie „zadarzhaneto pod strazha“ i „domashen arest“ i sadeben kontrol varhu izpalnenieto im. Proyavlenia na printsipa „habeas corpus“. // *Byuletin na Asotsiatsiyata na prokurorite v Bulgaria*, 2010, № 3.

Петрова, Г. Б. Сроки как элемент правового регулирования в уголовном судопроизводстве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2004. // **Petrova, G. B.** Sroki kak element pravovogo regulirovania v ugovolnom sudoproizvodstve. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Saratov, 2004.

Раймундов, П. Особени наказателни производства. Трето преработено и допълнено издание. С.: Феня, 2010. // **Raymundov, P.** Osobeni nakazatelni proizvodstva. Treto preraboteno i dopalmeno izdanie. S.: Feneya, 2010.

Руднев, В. О судебном аресте. // *Российская юстиция*, 1995, № 5. // **Rudnev, V.** O sudebnom areste. // *Rossiyskaya yustitsia*, 1995, № 5.

Русман, Г. С. Судебный контроль за избранием мер пресечения в виде заключения под стражу, домашнего ареста. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2006. // **Rusman, G. S.** Sudebnyu kontroly za izbraniem mer presechenia v vide zaklyuchenia pod strazhu, domashnego aresta. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Chelyabinsk, 2006.

Седельников, П. В. Продление срока содержания под стражей сверх предельного. // *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*, 2014, № 12, Часть 2. // **Sedelynikov, P. V.** Prodlenie sroka sodержania pod strazhey sverh predelynogo. // *Gumanitarnye, sotsialno-ekonomicheskie i obshtestvennye nauki*, 2014, № 12, Chasty 2.

Седельников, П. В., Т. В. Куряхова, Р. А. Бескембиров. Новое в продлении срока домашнего ареста и срока содержания под стражей. // *Законодательство и практика*, 2018, № 1. // **Sedelynikov, P. V., T. V. Kuryahova, R. A. Beskembirov.** Novoe v prodlenii sroka domashnego aresta i sroka sodержania pod strazhey. // *Zakonodatelystvo i praktika*, 2018, № 1.

Семенов, В. А., А. П. Шереметьев. Начало и окончание разумного срока в уголовном судопроизводстве. // *Общество и право*, 2010, № 5. // **Sementsov, V. A., A. P. Sheremetyev.** Nachalo i okonchanie razumnogo sroka v ugovolnom sudoproizvodstve. // *Obshtestvo i pravo*, 2010, № 5.

Стоянов, Е., И. Гешев. Правомощието на прокурора по чл. 64, ал. 2 НПК – проблеми в практиката. // *Норма*, 2016, № 2. // **Stoyanov, E., I. Geshev.** Pravomoshtieto na prokurora po chl. 64, al. 2 NPK – problemi v praktikata. // *Norma*, 2016, № 2.

Тимчев, Л. Задържане на лица от полицейските органи и защита на основните права и свободи на граждани. С.: Министерство на вътрешните работи, Академия, 2005. // **Timchev, L.** Zadarzhaneto na litsa ot politseyskite органи i zashtita na osnovnite prava i svobodi na grazhdani. S.: Ministerstvo na vatreshnite raboti, Akademia, 2005.

Ткачева, Н. В. Некоторые проблемы применения меры пресечения «Заключение под стражу». // *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право*, 2008, Выпуск 14, № 8. // **Tkacheva, N. V.** Nekotorye problemy primeneniya mery presechenia «Zaklyuchenie pod strazhu». // *Vestnik Yuzhno-Uralyskogo gosudarstvennogo universiteta. Seria: Pravo*, 2008, Vypusk 14, № 8.

Тодоров, В. Международните стандарти и редът за задържане на граждани по Закона за Министерството

на вътрешните работи. // *Научни известия на Юго-западния университет „Неофит Рилски“*. Правно-исторически факултет. Година II. Книга 1. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2006. // **Todorov, V.** Mezhdunarodnite standarti i redat za zadarzhane na grazhdani po Zakona za Ministerstvoto na vatreshnite raboti. // *Nauchni izvestia na Yugozapadnia universitet „Neofit Rilski“*. Pravno-istoricheski fakultet. Godina II. Kniga 1. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo „Neofit Rilski“, 2006.

Топалов, П. Мерки за неотклонение в наказателното производство. С.: Висша специална школа „Георги Димитров“ – МВР, 1986. // **Topalov, P.** Merki za neotklonenie v nakazatelnoto proizvodstvo. S.: Vissha spetsialna shkola „Georgi Dimitrov“ – MVR, 1986.

Трендафилова, Е. Измененията и допълненията на НПК от август 1997 година и по-важните въпроси, които те поставят. // **Хинова, Т.** (съст. и ред.) *Нови положения в наказателното законодателство. Сборник доклади от научно-практическа конференция*. Варна: Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, 1999. // **Trendafilova, E.** Izmeneniyata i dopalneniyata na NPK ot avgust 1997 godina i po-vazhnite vaprosi, koito te postavyat. // **Hinova, T.** (sast. i red.) *Novi polozhenia v nakazatelnoto zakonodatelstvo. Sbornik dokladi ot nauchno-prakticheska konferentsia*. Varna: Varnenski svobodni universitet „Chernorizets Hrabar“, 1999.

Трендафилова, Е. Промените в НПК от 1999 г.: теоретически положения, законодателни решения, тенденции. С.: Сиела, 2000. // **Trendafilova, E.** Promenite v NPK ot 1999 g.: teoreticheski polozhenia, zakonodatelni reshenia, tendentsii. S.: Siela, 2000.

Трендафилова, Е., Д. Доковска. Промените в НПК от 2001 година: провалът на една реформа. // *Правата на човека*, 2002, № 1. // **Trendafilova, E., D. Dokovska.** Promenite v NPK ot 2001 godina: provalat na edna reforma. // *Pravata na choveka*, 2002, № 1.

Трендафилова, Е., И. Цонков. Задържането по НПК и правата на гражданите. // *Правата на човека*, 1998, № 1. // **Trendafilova, E., I. Tsontkov.** Zadarzhaneto po NPK i pravata na grazhdanite. // *Pravata na choveka*, 1998, № 1.

Туманов, В. А., Л. М. Энтин (ред.) Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения. Москва: Норма, 2002. // **Tumanov, V. A., L. M. Entin** (red.) Kommentariy k Konventsii o zashtite prav cheloveka i osnovnyh svobod i praktike ee primeneniya. Moskva: Norma, 2002.

Филчев, Н. „Задържането под стража“ на обвиняемия и съдебният контрол върху него. // *Съвременно право*, 1996, № 4 // **Filchev, N.** „Zadarzhaneto pod strazha“ na obvinyaemia i sadebniyat kontrol varhu nego. // *Savremennno pravo*, 1996, № 4.

Хапаев, И. М. Применение судом меры пресечения в виде заключения под стражу. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2004. // **Harapay, I. M.** Primenenie sudom mery presecheniya v vide zaklyucheniya pod strazhu. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Rostov-na-Donu, 2004.

Хапаев, И. М. Сроки содержания под стражей подсудимого. // *Северо-Кавказский юридический вестник*, 2013, № 2. // **Harapay, I. M.** Sroki soderzhania pod strazhey podsudimogo. // *Severo-Kavkazskiy yuridicheskii vestnik*, 2013, № 2.

Харис, Д., М. О’Бойл, Ед Бейтс, К. Бъкли. Право на Европейската конвенция за правата на човека. С.: Сиела, 2015. // **Haris, D., M. O’Boyl, Ed Beyts, K. Bakli.** Pravo na Evropeyskata konventsia za pravata na choveka. S.: Siela, 2015.

Хинов, И. Значение на правото на защита при формиране на обоснованото предположение в производството по чл. 64 НПК. // *Адвокатски преглед*, 2013, № 6. // **Hinov, I.** Znachenie na pravoto na zashtita pri formirane na obosnovanoto predpolozhenie v proizvodstvoto po chl. 64 NPK. // *Advokatski pregled*, 2013, № 6.

Цонков, И. Условия за прилагане на мярката за неотклонение „задържане под стража“. // *Държава и право*, 1990, № 2. // **Tsontkov, I.** Uslovia za prilagane na myarkata za neotklonenie „zadarzhane pod strazha“. // *Darzhava i pravo*, 1990, № 2.

Чайковска, А.-Б. По въпроса за наказателно-процесуален режим на малолетните и непълнолетни лица. // *Варненски свободен университет*, 1995, № 1. // **Chaykovska, A.-B.** Po vaprosa za nakazatelno-protsesualen rezhim na maloletnite i nepalnoletni litsa. // *Varnenski svobodni universitet*, 1995, № 1.

Чинова, М. Мерките за неотклонение, прилагани по отношение на непълнолетен обвиняем. // *Социалистическо право*, 1981, № 1. // **Chinova, M.** Merkite za neotklonenie, prilagani po otnoshenie na nepalnoleten obviyaem. // *Sotsialisticheskno pravo*, 1981, № 1.

Чинова, М. Наказателнопроцесуална принуда и неприкосновеност на личността. С.: Сиби, 1998. // **Chinova, M.** Nakazatelno-protsesualna prinuda i neprikosnovenost na lichnostta. S.: Sibi, 1998.

Чинова, М. Новите положения на досъдебното производство по НПК. С.: Сиела, 2007. // **Chinova, M.** Novite polozhenia na dosadebnoto proizvodstvo po NPK. S.: Siela, 2007.

Чинова, М. Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. С.: Сиела, 2013. // **Chinova, M.** Dosadebnoto proizvodstvo po NPK. Teoria i praktika. S.: Siela, 2013.

Чинова, М. Някои идеи за рационализиране на досъдебната дейност по НПК. // *Съвременни предизвикателства пред наказателното законодателство. Сборник доклади от Международната научна конференция, посветена на 50 години от влизането в сила на Наказателния кодекс от 1968 г., проведена в София на 8–9 май 2018 г.* С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018. // **Chinova, M.** Nyakoi idei za ratsionalizirane na dosadebnata deynost po NPK. // *Savremenni predizvikatelstva pred nakazatelnoto zakonodatelstvo. Sbornik dokladi ot Mezhdunarodnata nauchna konferentsia, posvetena na 50 godini ot vliزانeto v sila na Nakazatelnia kodeks ot 1968 g., provedena v Sofia na 8–9 may 2018 g.* S.: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2018.

Чинова, М., Е. Попова. Задържането на обвиняеми от прокурора и административно задържане на граждани при извършено престъпление. // *Teza*, 2012, № 2. // **Chinova, M., E. Popova.** Zadarzhaneto na obviniaemi ot prokurora i administrativno zadarzhane na grazhdani pri izvarsheno prestaplenie. // *Teza*, 2012, № 2.

Чинова, М., Н. Ковачева. Някои проблеми на мерките за неотклонение по отношение на непълнолетни лица. // *Социалистическо право*, 1986, № 6. // **Chinova, M., N. Kovacheva.** Nyakoi problemi na merkite za neotklonenie po otnoshenie na nepalnoletni litsa. // *Sotsialisticheskoto pravo*, 1986, № 6.

Шекерджиев, К. Дистанционно обучение на тема: „Мерки за процесуална принуда“. Част първа: Мерки за неотклонение. Модул № 2: „Производство по контрол на вече наложена мярка за неотклонение в досъдебното производство“. С.: Национален институт на правосъдието, 2013. // **Shekerdzhiev, K.** Distsionno obuchenie na tema: „Merki za protsesualna prinuda“. Chast parva: Merki za neotklonenie. Modul № 2: „Proizvodstvo po kontrol na veche nalozhena myarka za neotklonenie v dosadebnoto proizvodstvo“. S.: Natsionalen institut na pravosadieto, 2013.

Шекерджиев, К. Дистанционно обучение на тема: „Мерки за процесуална принуда“. Част първа: Мерки за неотклонение. Модул № 1: „Видове мерки за неотклонение. Налагане на първоначална мярка за неотклонение в досъдебното производство. Предпоставки за налагане“. С.: Национален институт на правосъдието, 2014. // **Shekerdzhiev, K.** Distsionno obuchenie na tema: „Merki za protsesualna prinuda“. Chast parva: Merki za neotklonenie. Modul № 1: „Vidove merki za neotklonenie. Nalagane na parvonachalna myarka za neotklonenie v dosadebnoto proizvodstvo. Predpostavki za nalagane“. S.: Natsionalen institut na pravosadieto, 2014.

Шекерджиев, К. Мерки за неотклонение. Домашен арест и задържане под стража. // **Тонева, Г.** (ред.) *Помогало по наказателен процес за кандидати за младши прокурори*. Част II. С.: Национален институт на правосъдието, 2014. // **Shekerdzhiev, K.** Merki za neotklonenie. Domashen arrest i zadarzhane pod strazha. // **Toneva, G.** (red.) *Pomagalo po nakazatelen protses za kandidati za mladshi prokurori*. Chast II. S.: Natsionalen institut na pravosadieto, 2014.

Шереметьев, А. П. Об ограничении чрезмерной длительности уголовного судопроизводства и срока содержания обвиняемого под стражей. // *Российский юридический журнал*, 2012, № 6. // **Sheremetyev, A. P.** Ob ogranichenii chrezmernoy dlitel'nosti ugovol'nogo sudoproizvodstva i sroka sodержania obviniaemogo pod strazhey. // *Rossiyskiy yuridicheskiy zhurnal*, 2012, № 6.

Шубин, Ю., А. Чувилев. Дополнительное расследование и сроки содержания под стражей. // *Социалистическая законность*, 1965, № 12. // **Shubin, Yu., A. Chuvilev.** Dopolnitel'noe rassledovanie i sroki sodержania pod strazhey. // *Sotsialisticheskaya zakonnosty*, 1965, № 12.

Щерба, С. П. Законодательство зарубежных стран о полномочиях прокурора и суда по применению

ареста как меры пресечения, о сроках содержания под стражей и об их продлении. // *Вестник Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации*, 2013, № 4. // **Shterba, S. P.** Zakonodatelystvo zarubezhnyh stran o polnomochiyah prokurora i suda po primeneniyu aresta kak mery presechenia, o srokah sodержania pod strazhey i ob ih prodlenii. // *Vestnik Akademii General'noy prokuratury Rossiyskoy Federatsii*, 2013, № 4.

Bratholm, A. Arrest and Detention in Norway. // *University of Pennsylvania Law Review*, 1960, Volume 108.

Cassel, D. Pretrial and Preventive Detention of Suspected Terrorists: Options and Constraints under International Law. // *Journal of Criminal Law and Criminology*, 2008, Volume 98, Issue 3.

Dijk, P. van, G. J. H. van Hoof. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Third Edition. The Hague/London/Boston, Kluwer Law International, 1998.

Elias, S. B. Rethinking “Preventive Detention” from a Comparative Perspective: Three Frameworks for Detaining Terrorist Suspects. // *Columbia Human Rights Law Review*, 2009, Volume 41.

Elliott, M. United Kingdom: Detention without Trial and the “War on Terror”. // *International Journal of Constitutional Law*, 2006, Volume 4, No. 3.

Esser, R. Article 5 ECHR – Arrest and Pre-Trial Detention, ECtHR – Case Studies Concerning Bulgaria and Germany. // *Наказателното законодателство – традиции и перспективи. Сборник доклади*. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2016. // **Esser, R.** Article 5 ECHR – Arrest and Pre-Trial Detention, ECtHR – Case Studies Concerning Bulgaria and Germany. // *Nakazatelnoto zakonodatelstvo – traditsii i perspektivi. Sbornik dokladi*. S.: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2016.

García, J. Á., A. Q. Jiménez. European Convention Protection of the Rights to Liberty and Security: A Minimum European Standard (Art. 5 ECHR). // **Roca, J. G., Santolaya, P.** (eds.) *Europe of Rights: A Compendium on the European Convention of Human Rights*. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012.

Herz, C. The Impact of the European Convention on Human Rights (ECHR) on Preventive Police Detention as Governed by German Law. // *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*, 2017, No. 10.

Macken, C. Preventive Detention and the Right to Personal Liberty and Security under Article 5 ECHR. // *The International Journal of Human Rights*, 2006, Volume 10, No. 3.

Macovei, M. The Right to Liberty and Security of the Person. A Guide to the Implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg, Council of Europe, 2004.

Marinova, G. Bulgarian Criminal Procedure: The New Philosophy and Issues of Approximation. // *Review of Central and East European Law*, 2006, Volume 31, No. 1.

Martín, H. S. The Right to Liberty and the Prohibition of Preventive Detention: On the Use of Pre-trial Detention of Suspected Terrorists in the XXI Century

within the Framework of the European Convention on Human Rights. Ebo Akademi University, Institute for Human Rights, 2012.

Shigemitsu, D., H. Tamiya. Conditional Release of an Accused in Japan. // *University of Pennsylvania Law Review*, 1960, Volume 108.

Stevens, L. Pre-Trial Detention: The Presumption of Innocence and Article 5 of the European Convention

on Human Rights Cannot and Does Not Limit Its Increasing Use. // *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2009, No. 17.

Trendafilova, E. Criminal Procedure in Bulgaria. // **Frankowski, S., Stefan III, P. B.** (eds.) *Legal Reform in Post-Communist Europe*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.